

Pavlina Pajkova.

(Spisal dr. Karol Glaser.)

Pavlina Pajkova¹⁾ se je porodila dne 9. maja travna l. 1854. v Paviji od roditeljev slovenske krvi; oče, Josip Doljak, je služil v cesarskih deželah Italije kot c. kr. sodniški sovénik ter bil l. 1848.—1849. državni poslanec na Dunaju; njena mati je bila hči goriškega profesorja Molharčiča. Ko je osirotela v šestem letu, prišla je k stricu Matiji Doljaku, županu v Solkanu blizu Gorice. K županu, veleposestniku in deželnemu poslancu, so zahajali odlični goriški rodoljubi; med njimi je nanjo uplival najbolj dr. Lavrič, da se je naučila slovenščine. Pisateljati je začela l. 1872. v „Soči“, kjer je objavila spisa: *Prva ljubezen* in *Ženska v rodbini*. L. 1876. se je omožila s slovenskim pisateljem gosp. Jankom Pajkom, ki je urejeval „Zoro“ v Mariboru. Poslavlja se od solnčne Gorice, zložila je pesmico: *Slovo od domovine* („Zora“ 1876), in prišedša v Maribor, objavila pesmico: *Novej domovini* („Zora“ 1876); sicer se pa nahajajo že v „Zori“ l. 1874.

njeni pesniški prvenci, n. pr. *Pomlad*, *Ti nisi ljubil*. *Povod ljubezni* je slavila v sonetu („Zora“ 1875), v katerem je izraz: „Dve bitji, nepoznani, se dobite“, premalo poetičen.

Srečo tistih, ki se zavedajo, da so ljubljeni, in nesrečo zapuščenih opisujejo pesmi: *Raz-*

lika, *Dvoja doba in Veselo prerojenje* (vse v „Zori“ 1875). Isto leto izraža svoje *Slutnje*, katerim takoj sledi *Odgovor* bržkone od urednika samega v povoljnem zmislu.

Jako plodovita je bila na pesniškem polju leta 1877.; sestavila je: *Pozdrav novemu letu*,

oziraje se na balkanski polotok, pišoč:

Oj vstajaj jasno, zora tega dnéva,

Ki novemu početek letu da;
Razširjaj blagoslov, jutranja deva,

Vže pri nastopu, na slovanska tla;

Da staro leto, Slavi malo milo,

Srečnejše in mileje bi sledilo.

Gorko sočutje se izraža tudi v pesmi: *Črnogorec*, in v lepi romanci: *Prvi križ na turškem polji* v Poznikovem „Slovanskem almanahu“.

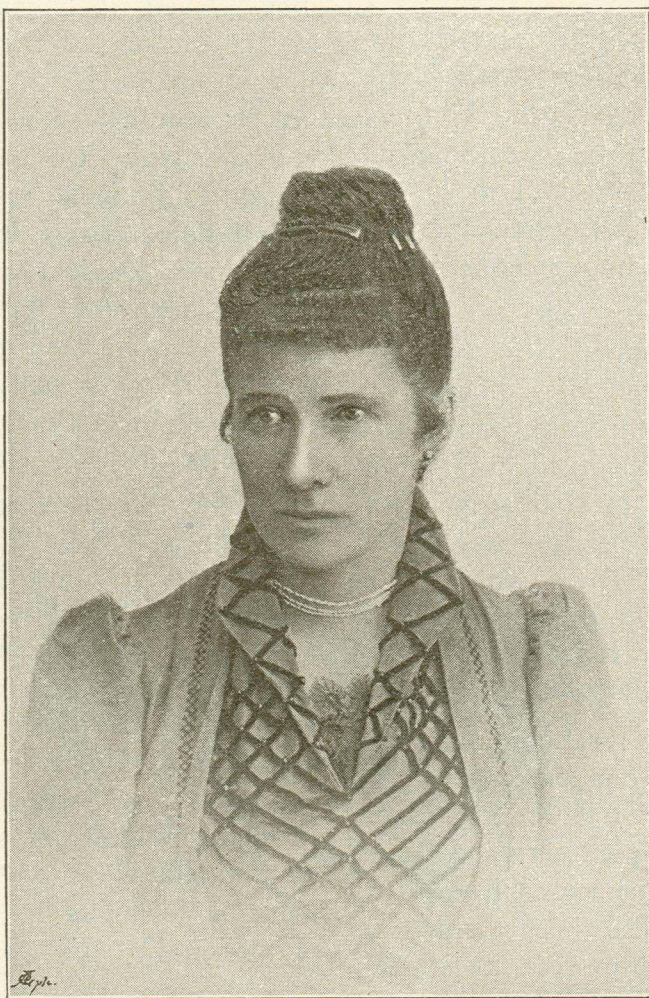
V štirih gazelah se izraža njena gorka ljubezen do slovenske domovine:

Prevzvišeno si čutje ti, ljubáv do domovine!

Z najčistim plamenom gorí ljubáv do domovine itd.

Njene najlepše pesmi pa so: *Materini glasovi* („Zora“ 1877), ki se v marsičem dajo primerjati Stritarjevi „Raji“.

Lepe pesmi kazí tu pa tam prisiljeni naglas, n. pr. „Živahen, krepek mi postal otrók“; dasi tudi znameniti pesniki naglašujejo otrók namesto otrok. Zaime „mene“ se rabi nekaterikrat namestu enklitike „me“; beseda „tožnost“ namesto „otožnost“ tudi ni na svojem mestu.

Pavlina Pajkova

¹⁾ Zbrani spisi Pavline Pajkove. Celje 1893.

Pisala je mnogo tudi v nevezani besedi.

Odlomki ženskega dnevnika. („Zora“ 1876.) Pisateljica slika notranji boj nedolžnega dekleta, ki prvič stopi v svet in sprejema poklone moškega sveta; ponosno odbije ponudbo majorja, o čegar iskrenosti ni prepričana, pa se zanima za tihega in skromnega mladeniča, ki se mora odpo-vedati njeni ljubezni. — Lepo je opisan boj ženskega srca, ki izkuša pravo in pristno ljubezen ločiti od navidezne in hlinjene.

Očetov tovariš. („Kres“ 1884.) Stari godrnjavi polkovnik, ki je imel dvanajst otrok, povabil je na kratek dopust majorja pl. Gruma, ki se zaljubi v dobrosrčno Silvijo in jo vzame v zakon. — Osobito lepo je risan njen značaj.

Povestnik v sili. („Kres“ 1883.) Razvajenim moškim in ženskim dedičem umrle bogate grofinje pripoveduje oskrbnik Teodozij zgodovino komtese Vande, ki je prišla s Poljskega na okrevanje na grad. Zapustil jo je nezvesti grof Raoul in se poročil z bogatejšo nevesto, pa živel nesrečen z njo. Vanda ga umirajoča prosi, naj ljubi svojo ženo.

Blagodejna zvezdica. („Kres“ 1881.) Ada, hči nekega poročnika, ki je po smrti svoje soproge dal hčerko odgojiti za odgojiteljico, živela je pri gospej Barbari, malo omikani ženi, katere sin Feliks se ji je usiljeval. Da se ogne usiljivcu, gré za odgojiteljico v Bertoldovo rodbino, prikupi se z lepim vedenjem Bertoldovemu sinu Brunu, izpodrine njemu namenjeno ponosno nevesto Kornelijo in postane srečna žena. — Lepo je risan njen plemeniti značaj, razvitek povesti je povsem naraven. — Povest je prevedena na češki jezik v „Světozoru“.

Roka in srcé. („Kres“ 1881.) Leonora, predstojnica zasebnega učnega zavoda in samica, je imela prijateljico Valerijo s štirimi lepimi hčerkami. Njen mož je na borzi zaigral petdeset tisoč. Iz te zadrege mu je hotel pomagati marquis Konrad, a se je hkrati zaljubil v najmlajšo hčer Melito, ki mu je podala v zakon roko, pa ne srca, in ga prezirala. Marquis je hudo obolel, stregle so mu usmiljene sestre. Odslej ga ljubi Melita in zakon je srečen; Leonora pride na stara leta na njun grad za oskrbnico. — Neverjetno je, da bi na gradu živel zakonski par, in da bi žena nikdar ne videla sob svojega moža.

Mačeha. („Kres“ 1882.) Inspektor N., vdovec, se je na smrtni postelji poročil z odgojiteljico Evfemijo, da bi ji zagotovil boljše gmotno stanje in svoji vihrasti hčerki Elzi dal skrbno varuhinjo. — Odbila je Elza snubitev inženjerja Piberja in se hoče posvetiti pisateljstvu. Vdova svetovalca N., ki je stanovala v isti hiši kakor Elza, povabi jo, naj jo spremi v kopel. Tam se Elza seznani z doktorjem Arnoldom Bodanskim. To je pretreslo Evfemijo. Njen oče je bil namreč imovit trgovec, a

prišel na boben, zato se je hči izprva živila s šivanjem. Takrat je njenemu stanovanju nasproti stanoval črnolasi medicinec Arnold Bodanski, ki se ji je prikupil in ji obljubil zakon, pa jo je zapustil zaradi nekega nesporazumljenja. Med tem časom, ko se je imela vršiti poroka Elzina, je Evfemija strašno trpela; stanujoč pri dekanu, poklicala je dr. Bodanskega, ki je pustil Elzo — Piberju, sam pa vzel za ženo — inspektorico.

Arabela. („Kres“ 1885.) Žid Karpeles, trgovec na Moravskem, je imel v svoji rodbini rejenko Arabelo, katero je radi njenega imetja sinu odločil za ženo. Slučajno se je Arabela seznanila z profesorjem Walterjem-Waldekom, sinom zdravnika Waldeka, ki si je prihranil toliko, da je mogel živeti ob svojem. Slučajno je prišla Arabela na to, da je vrtnarica Karpelesova na skrivnem pod streho stregla neki blaznici, katero so skrivali več let. Smilila se je blaznica Arabeli tako, da ji je tudi stregla. Ko to zvé Karpelesovka, skrije jo v klet. Tudi tam jo zasledi Arabela. Blaznica umrje zaradi pomanjkanja, in Arabela zvé, da je ta bila njena mati. Zvedela je tudi, da je bila ta njena mati židovka, njen mož katoličan, da so zaradi verskega fanatizma ubili njenega moža, vzeli ji otroka Arabelo, ki je po srečki dobila sto tisoč goldinarjev, Arabeli pa niso ničesar povedali. Waldekovka, jako plemenita gospa, se je zavzela za revno Arabelo, pomagala razvozlati uganko njenega rojstva, da je krščena in izrejena po židovsko. Arabela je odbila Samuela, kot sina morilca materinega, vzela Waldkevega sina in postala srečna žena, stari Karpeles se je ustrelil zaradi denarstvenega poloma. — Neverjetno je, da bi odrasla rejenka leta in leta ne vedela, da rodbina, v kateri živi, hrani blaznico. Tudi profesorji-učenjaki se v dandanašnjih časih ne védejo tako neokretno, kakor je Walter risan v početku; izvrstno opisan pa je način, kako se dva značaja, na prvi videz osorna, pa vendar jednaka, zbližujeta in odbijata in naposled vendar razumeta.

Zanimala se je pisateljica tudi za druge stroke; opisala je življenje *George Sand* v „Zori“ l. 1876., *Nekoliko besed k ženskemu prašanju, Ženska pisma prijatelju.* („Zora“ 1877.) Naravno je, da se odločno poteguje za pravice ženskega spola.

Davorin Trstenjak je izkušal svoje osobne znanice pridobivati za „Kres“, kateri je osnoval l. 1881. Zbirali so se okoli njega znani književniki, n. pr. dr. Krek, dr. Sket, in tudi Janko Pajk je bil s svojo soprogo takrat v Starem trgu, ko je naš starina iznenadil svojo družbo

z načrtom tega lista; *Slovó Staremu trgu* (Zbrani spisi I. 89.) poje:

Spomin jaz večni bom vam ohranila;
Med vami sreča moja je cvetela,
Goré, gozdiči in dolina mila!

V Brnu bivajoč je v „Soči“ objavila zgodovinsko-poučne črtice: *Špilperski podkopi* in v Večernicah družbe sv. Mohorja *Slepčevski zavod*

v Brnu. Za to družbo je spisala tudi povesti: *A dneva ne pové nobena pratika, Najgotovejša dota, Dora, Domačija nad vse.*

V pisateljevanju Pavline Pajkove odsevajo tu pa tam morda preveč njene rodbinske razmere, sicer pa ji pristojno odlično mesto v našem slovstvu.

Na grobeh.

Po grobih zapuščenih hodim,
Premišljam tiho marsikdaj.
Podé se slutnje, v srci sodim,
Kakó bilò, kakó je zdaj.

Tu v grobu truden od užitka
Počiva veseljak morda,
Tu zakopala smrt je bridka
Vso slast in strast mu v črna tlà.

Tam sanja drugi v tesnem domu,
Za druge on nekda je žil.
Kdaj svet hvaležen je in komu?
Plačilo v grobu je dobil.

Pod cvétno spi gomilo tretji.
Užil je strup težavnih let;
Življenje ni mu bilo v cvetji,
Na grobu zdaj mu raste cvet.

Napis gomili zrem četrti.
Mladenka zorna spi pod njó.
Na smrtnem torej, žalnem vrti
Cvetice tudi zagrebó?

Pogled na grob obrnem peti,
Ki lilije ga cvet krasi.
O cveti, lilija, o cveti!
Nedolžno dete v jami spi.

In dalje gledam spomenike,
Pod vrbo se ustavim nem.
Na plošči tam preberem stike,
Komú zložene, sam ne vém.

„Pod zemljo so si vsi jednaki,
Sodnikov čakajo ukaz
Ljudjé neznatni in veljaki,
Jednak sem ž njimi tudi jaz.“

Na vrbo to naslonim roko,
Povesim mladi svoj obraz
In v misel se vtopim globoko:
Jednak bom ž njimi tudi jaz.

Anton Medved

Novorojencu.

Dete nedolžno na svet se rodiš,
Vse okrog tebe srčno se raduje,
S smehom, veseljem to uro praznuje —
Sámo se ti mi solzíš.

Oj da takó pač na svetu živiš,
Da ob poslednji ti uri žaluje,
Vse okrog tebe s solzámi toguje —
Samo se ti mi smejiš!

Mih. Opeka.

Ob bábičinem pokopu.

Predobro pomnim: tožnih stal očés
Ob tvoji, babica, sem tèsni jámi;
Jesén, odeta s sivimi meglámi,
Poslednje liste sula je z drevés.

Nad krsto je odmôlil svečeník,
Ob grudah zazvene so lopáte —
Tedaj zazrl iz prêšle dôbe zláte
Moj duh je vrsto jasnih, jasnih slik.

Mladostne slike —: log in dol in plan,
Vodíca šumna, deca lahkoživa,
Pri deci dobrovóljna žena siva,
Pomládni cvet in solnca žar krasán.

Čebljanje, petje, vrišč in jok in smeh —
In deca k bábi spet séde v krogu,
Igrá si ž njo, pravljíce sluša v logu,
Blagóst beroč, ljubezen v nje očéh.

Ob sliki slika — lépe kakor dan,
A vsem kraljica babica je bila,
Ki ózka zdaj zaprla jo gomila,
Sprejela v svoj na vek bi tihi stan! . . .

A jeden hip samó prizòr le-tá —
Potem sem zrl, kakó je kras cvetoči
Mladostnih slik sesùl se v grob zijoči,
In ž njim brezskrbnost in radost srcá —

Tu prekipela dušo je bridkost;
Pogrebci delo svoje so končali —
Dve težki solzi sta se mi prikrali
Za babico in za teboj, mladost!

Mih. Opeka.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XVI. Prihod na pristavo.

Poletimo sedaj v duhu iz zelene Štajerske na čudovita kranjska tla, katera je Bog priredil med drugimi deželami kot pravo posebnost. Olepšal je kranjsko deželo s krasotami, dal ji je najrazličnejših darov: lepe planjave in visoke goré, prijazne vinske gorice in temne gozde, kjer prebivajo medvedje, risi in volkovi; dal ji je gorska jezera in bistre potoke, močne reke, pa tudi močvirna tla. Pod zemljo je skril Stvarnik živo srebro in močno železo, svinec in premogovo bogastvo, v podzemskem svetu gledaš tok urne reke in razne kamenite podobe, dejal bi skoro: podzemske gore in doline. Lahko se reče, da ima malokatera dežela toliko različnih stvarij na malem prostoru, kakor naša neprecenljiva kranjska dežela.

Pozdravljena mi, ljuba dolenjska stran, s svojimi hribi in dolinami, s svojimi gozdi in vinogradi, s svojimi rekami, s potoki in studenci! Pozdravljeno mi, vrlo dolenjsko ljudstvo, ki živiš veselo in dobrovoljno, kakor si živelo pred šeststo leti! Pozdravljen mi, vrli slovenski rod, ki živiš todi od nekdanj, ki imaš za svojo ono zemljo, po kateri je nekdanj gospodaril ptuj grajščak. O — bili so časi, ki jih sedaj težko umevamo, srečni in žalostni: srečni, da je domačin delal verno in potrpežljivo, ljubeč Boga, ljubeč svoja rodna tla in domačo cerkev; žalostni, da ni delal zase, ampak največ za druge, da ni bil sam svoj gospodar, da mu je njegov gospod mnogokrat grenil vse dni njegovega življenja. A vselej ni bilo žalostno pod grajščinskimi gospodarji, zakaj nekateri so bili tudi dobri in usmiljeni, polni krščanskega duha in domoljubnega srca. Sedaj je minulo vse to, le podrtine nekdanjih mogočnih gradov se še vidijo semtertje, ali pa tudi ne, in če so ostale še grajščine iz davnih časov, minula je njih

moč in oblast, minulo bogastvo, kakor so minuli iz večine plemeniti rodovi njihovih gospodarjev.

Da, bilo je davno, davno: pisalo se je leta 1388. Sv. Jurij je bil prijahal na zelenem konju v deželo, novo življenje se je razgrinjalo po Dolenjskem. Po cestah so pridno vozili in nosili tovore, po polju so delali marljivi kmetovalci. Žito je delalo stebela, drevje je bilo že odcvetlo. Po gostih jelovih gozdih je skrivnostno šepetal pomladni vetrič in preširno je pohajala po njih vsakovrstna divjačina, saj je imela obilo živeža.

Kdo bi bil tedaj potoval po Kranjskem in posebej po Dolenjskem in ne bi bil ogledal si slavnega cistercijskega samostana v Zatičini? Kako veličasten je z obširnim poslopjem in mogočnimi stolpi, kako vabljev z lepo in veliko cerkvijo sredi samostana! In kako lepa je okolica! Na južni strani se odpira ravno in plodovito žitno polje s temnozelenimi travniki, katere napajajo bistri potoki. Pridni kmetje in samostanski bratje imajo pridelka dovolj za življenje. Proti severu in na obe drugi strani pa so temni, visoki jelovi gozdi prav tje gori do vrha hribov, kateri branijo raznim severnim vetrovom prihruti v to tiho, mirno dolino.

Tukaj po zarastlem hribu nad samostanom navkreber je počasi korakal nekega dopoldné o. Peter in zamišljen polglasno govoril sam s seboj. Ni pazil na lepo cvetje in ptičje petje, ni občudoval ljubko šumljajoče vodice, kakor sicer: zatopljen je bil v važne misli. Le, ko so ga srečevali kmetje in ga vljudno pozdravljali: „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ povzdigal je oči in prijazno odgovarjal: „Amen na veke“, ali: „Bog te blagoslovi!“ Ljudje so očeta Petra res radi imeli zaradi njegove priljudnosti in pristne pobožnosti. Navadno je nekoliko pokramljal z vsakomer, kogar je srečal, in mu povedal kaj ko-

ristnega ali tolažilnega. A danes ni bil oče Peter nič zgovoren; celó gozdar Blaž s Potoka, stari znanec v samostanu, ker je prinesel včasih kako divjačino, ni dobil pričakovanega odgovora. Silno rad bi bil govoril z o. Petrom o nekih novih rečeh gori v gradiču, a ni si upal motiti ga.

Ko je naš redovnik došel v gosto senco pod košatimi drevesi, snel je z glave svojo čepico, vzdihnil, postal in začel zopet govoriti sam s seboj: „Tako daleč je torej prišlo, da mora bežati iz lastne hiše! O Bog, kako čudna so tvoja pota! Zakaj si to pripustil? Visoka in mogočna je bila res in hrepenela je po visokih gradovih in sijajnih častéh: a hudobna ni bila. Sedaj pa je tako ponižana! No, dobrega srca je bila in rada je storila bližnjemu v potrebi kaj dobrega; tega ji Bog ne pozabi, povrne ji že kako na svetu in po smrti.“ — Nekoliko časa gré tiho naprej, potem zopet povzame: „Kaj pa imaš ti, Peter, opraviti pri tej reči? Saj si v samostanu, zapustil si svet, in sedaj se zopet pečaš s posvetnimi skrbmi!“ Ta pomislek mu je prihajal, pa iznebil se ga je z mislijo, da dela le po ukazu svojih prednikov in iz čistega namena. Saj hoče služiti trpeči duši in ji biti v tolažbo.

Rahlo vzame iz halje zavitek pisem, previdno ga odvijne in vzame iz njega nekoliko listov, drobno pa lepo pisanih. Ogleduje pismo za pismom in premišljuje, kako se je pač premenila mogočna gospa, da je sedaj pisala tako udano, tako ponižno. Kaj je pač storila milost božja v njeni duši! Jako je bil vesel tega naš o. Peter.

Redovnik spravi nekaj pisem v zavitek, jedno pa obdrži v roki, pospeši korake po klancu, dokler ne pride zopet na malo senčnato ravan, kjer se je dalo med potjo čitati. Obstoji in začne: „Ker sem trdno sklenila zapustiti vojvodski dvor in iti v samoto za ostale dni svojega življenja, prosim Vas, častiti oče, da mi nasvetujete kak miren kraj blizu Vašega samostana za bivališče, ker želim bivati doli na jugu, bliže doma in ne predaleč od kakega samostana, da dobim v potrebi duhovne pomoči.“ Tega me prosi vojvodinja Virida, ki me je bila izrinila s svojega dvora, da se je iznebila moje pričujočnosti? Bila bi rada blizu samostana, kjer prebiva o. Peter — — to je res čudno!“

O. Peter je bil pisal v Gradec, da je v bližini zatiškega samostana mal gradič, ali bolje, pristava, kakor imenujejo ljudje to zgradbo, ki bi ustrezala njenim željam. Toda gospodar te pristave je vitez Brunon, ki je redko doma, dasi samostanski sosed, pa malokdaj gost. Hodi po svetu okrog in živi viteško, na grajščini pa ima najemnika, kateri gospodari in mu plačuje letno najemščino. Ako bi vitez Brunon hotel

prodati gradič, bila bi stvar v redu. To je bil vojvodinji sporočil o. Peter.

Po krepkem prizadevanju grofa Hermana so ne samo kmalu našli viteza Brunona, ampak tudi sklenili kupčijo. Tako je dobila Virida v last pristavo. Ob sv. Juriju je bil potekel obrok za najemnika, izpraznil je grajščino in jo oddal v roke Viridinemu pooblaščenču o. Petru. Storil je to silno nerad in le zato, ker se ni mogel ubraniti. Na videz se je hlinil prijaznega, a v srcu je kuhal jezo, če tudi je dobil drug gradič istega gospodarja v najem, skoro v bližini.

Posestvo je vojvodinja dobila, pa treba je bilo gradič popraviti in posnažiti. Najbolje so pač to mogli oskrbeti samostanski bratje v Zatičini. Res je grof Herman v imenu Viridinem prosil opata, naj iz prijaznosti dá popraviti pristavo.

Tega leta je dobil samostan novega opata, o. Andreja, vrlega moža, kateri je bil poučen od o. Petra o vojvodinjinih namerah in je rade volje prevzel to nalogo. Ker pa ni bilo v samostanu nobenega tako zvedenega v takih stvareh, kakor je bil o. Peter, izročil je opat njemu to skrb. Zatorej je hodil o. Peter dan na dan zjutraj od samostana na hrib, proti večeru pa zopet nazaj. Ukazoval je delavcem in tlačanom, kaj naj storé in pripravijo za novo gospodinjo. Med delom se je ž njimi prijazno razgovarjal in jim pravil, da delajo za visoko gospo, za soprogo rajnega vojvoda Leopolda, katera pa je dobrega srca, da se torej tudi njim ne bo godilo slabo. Globoki vzdihli so pričali, da so doslej nosili hud jarem.

Delo je urno napredovalo, vsa notranjščina je dobila kmalu novo lice. Stari zakajeni hodniki so postali svetlejši, veže prostornejše, sobe lepe in prijazne. Okna so se razširila, da so bili vsi prostori svetlejši. Tudi dvorišče je dal predelati o. Peter, in zraven priredil povsodi lepe poti, posute z belim peskom. Mali grajski vrtiček je dobil nekaj cvetlic iz samostanskega vrta. Zid in okopi so bili popravljeni; stolpiča nista bila posebno močna, pa mična. Zato je jako prijazno gledal mali beli gradič izmed črnozelenih smrek na dolenski svet. Treba je bilo še po sobah prirediti hišno opravo. Pohištvo je bilo došlo deloma iz Gradca, deloma so je napravili doma; le spretne roke je bilo treba, da je namesti na pravi kraj. Začel je o. Peter misliti, komu bi izročil to delo, in prišla mu je na misel Blaževa Lenka. Bila je umna in spretna deklica, le nekoliko je bolehalo poslednji čas, in kdo vé, ali bo dosti trdna, da bi mogla prijeti za delo? Poleg tega je redovnik še dvomil, ali bo hotela iti na gradič, ali ne, zakaj grenki spomini na njenega prejšnjega gospoda so ji vznemirjali srce.

Misleč na vse te razmere in dogodke je prikorakal o. Peter na vrh hriba pred gradič. Na raznih krajih so delavci še delali, a videlo se je, da gré delo proti koncu in da bo v nekatereh dnéh za prvo silo vse gotovo. S skrbnim očesom je vse pregledoval in v duhu primerjal z onim, kar je videl na Dunaju in v Gradcu. Moral je reči, da je vse preprosto, morda celó borno, a vsekako vkusno, lepo. Zadovoljnemu človeku bi gradič zadostoval, razvajenemu ne; kaj poreče vojvodinja, kdo vé? „Storili smo, kar smo mogli; naj še dostavi sama, česar bo treba.“ Dal je površno razstaviti hišno opravo po sobah, in pokazalo se je, da bo to stanovanje prav ljubo.

Solnce se je nagnilo in o. Peter je naročil delavcem, naj skrbno vse zapró in postavijo može za stražo, da hudobna roka ne napravi škode na dragoceni opravi. Potem pa urnih korakov krene nazaj proti samostanu. Sicer se mu ni mudilo, za dné bi bil lahko prišel domov, a hotel se je gredoč še oglasiti pri gozdarju Blažu in govoriti z Lenko. Zavije jo na stransko stezo in kmalu zasliši šumenje slapa; potoček je tu skakal čez skale in podil svojo bistro vodico proti zatiški ravnini. Nekoliko dalje je stala logarjeva hiša, skrita med gozdnim drevjem in vrbovjem. Redovnik prekorači ozko brv in stopi pred lično ograjo. Psi zalajajo, pa hitro utihnejo, ker spoznajo o. Petra. Že je bil tudi logar na pragu, da se spoštljivo prikloni in pozdravi došlega moža:

„O, kako veselje, da pridete k nam, častiti oče! S čim bi vam postregli?“

„Nisem prišel v goste, da bi mi stregli, prišel sem pogledat Lenko. Slišal sem, da je bila nekaj bolna in rad bi vedel, kako se ji je zdravje zboljšalo.“

„Boljša je, hvala Bogu! Vstala je predvčerajšnjim in sedaj že dela prav pridno. Pravi, da hoče vse dohiteti, kar je zamudila. Pa saj ravno prihaja tam-le z vrta; lahko jo poprašate, kako ji je.“

Lenka je bila osemnajstletna deklica vitke in visoke postave; zaradi poslednje bolezni je bila nekoliko shujšala in obledela, a še vedno je cvetla mladostna lepota na njenih licih. Nesla je v roki posodo z zelenjadjó in hitela popravljat svojo obleko, zagledavša redovnika pred domačo hišo.

Ko pride blizu, odloži svoje breme in pozdravi patra. Ta pa jo takoj nagovori:

„Kako je z zdravjem, Lenka?“

„Dobro sedaj, a preje je bilo hudo. Skoro bi bila umrla, pa že ni bila še božja volja, četudi bi bilo dobro zame.“ Po teh besedah je povabila oči in solzne kaplje so ji zablestele na črnih trepalnicah.

„Pusti take spomine, Lenka, in misli na lepšo bodočnost. Zaupaj, da nam Bog vse obrača na dobro!“ tako jo potolaži menih. Da bi pogovor zasukal na kaj drugega, hitro začne pripovedovati o opravkih na gradu in o svoji zadregi, ker nima pripravne ženske roke, da bi mu spravila v red razne preproge in zavese. Saj je za tako delo treba gibčne roke.

Gozdar pogleda hčer, kaj pravi na to, a dekle je molčalo.

„Ali ne bi hotela prevzeti tega dela ti, Lenka, ki si ga že vajena? Saj nimam nikogar drugega, kateremu bi mogel izročiti to opravilo.“

„Oh, oče, groza me je iti gori v grad.“

„Vem, zakaj te je groza, pa sedaj ni več strašno tam gori; tudi te lahko spremlja, kogar koli hočeš vzeti s seboj. Ako le moreš, prevzemi to delo! Napraviš mi uslugo in bom ti hvaležen. Oglasim se jutri in upam, da ne pridem zastonj.“

Menih se vljudno poslovi in odrine proti samostanu, premišljujoč preteklost logarjeve družine.

Logar Blaž je bil poprej za oprodo v gradu, na pristavi, a izučil se je bil za lovsko in gozdarska opravila. Predzadnji gospodar, vitez Konrad, ga je imel za lovca in bil ž njim vedno prav zadovoljen. A prišle so homatije in vojske med patrijarhom in avstrijskimi vojvodi, v katerih je njegov gospod izgubil vse: življenje je izgubil v boju, posestvo so vzeli njegovi družini; vdova je morala zapustiti rodni grad. Blaž, ki je bil spremil kot oproda gospoda v vojsko in se zdrav vrnil, ostal je tudi pri novem gospodu Brunonu za logarja in vzel grajsko hišino, lepo Marjeto, za ženo. Srečno sta živela skupaj petnajst let; pred štirimi leti pa je žena umrla in zapustila žalostnemu Blažu dvoje otrók: štirinajstletno Lenko in sedemletnega sinka. Pomagal bi si bil Blaž že še z otrokoma, da niso prišle druge zadrege. Novi gospodar na pristavi, vitez Brunon, se je brigal malo za gospodarstvo; le redkokdaj je bil doma in le toliko časa, da je pobral davek in druge dohodke. Ta čas je živel potratno, bile so gostije in pojedine dan na dan, potem pa je šel in ni ga bilo tedne in mesece na izpregled. Gospodarili so le valpeti in hlapci, in to gospodarstvo seveda ni bilo najboljšé. Videl je Brunon, da se manjšajo dohodki od leta do leta, nikar da bi se množili; a on je potreboval vedno več denarja za svoje poti in zabave. Nevoljen je godrnjal nad posli in iskal vzroka propadajočega gospodarstva, pa ga ni mogel najti. Zato je sklenil dati posestvo v najem.

Prvi najemnik je bil dober; popravljaj je razpadajoče pohištvo in dobro gospodaril; a ni dolgo živel. Rekli so, da je bil preveč delaven

in da ga je to spravilo v grob. Za njim je prišel neki Rovigo; po polti je bil laškega rodú, po naravi pa hudoben. Ljudje so pod njim grozno trpeli in sedaj hvalijo Boga, da je vojvodinja kupila gradič in jih tako oprostila tega volka v človeški podobi. Z Blažem je bil iz početka silno sladak in prijazen; a Blaž je spoznal, da mu ni zaupati. Zato ga ni rad videl v svoji hiši, ko se je prepričal, da se človek ozira za njegovo hčerjo. Trudil se je vedno, da ga je kmalu spravil od hiše, kadar je prišel. To pa je Roviga jezilo in pokazal mu je kremplje. Začel mu je pretiti in ga pritiskati, kjer je mogel. Ni bilo dvoma, da ga hoče izpodriniti iz službe, ako mu ne stori vsega po volji.

Deklica ni razumela, kaj Rovigo namerja, zato se ga ni toliko bala. A ko ji je nekoč razodel svoje misli, naj gré ž njim v grad, stresla se je in ni marala več biti pred njegovimi očmi. Zato je Rovigo iskal zvijač, da ujame Lenko v svoje mreže in ob enem prežene Blaža. Vedno večja je bila njegova strast in vedno silnejša nadloga, tako da si Blaž ni več mogel pomagati drugače, kakor da je vpričo hlapcev povedal Rovigu, kako se ne sme vèsti. Silno je bil razjarjen in obljubil mu je maščevanje, katero bi bil gotovo tudi zvršil, ko bi ne bila prišla vmes ta kupčija, katera mu je dala drugega posla dovolj. Za hip je bila Lenka rešena, ker je moral Rovigo zapustiti grad. Toda dobil je drugo grajščnico ne daleč v najem, da je bil Blažu malone sosed. Neprijetno je bilo to za logarjeve, vendar mnogo bolje, ker niso imeli ž njim nobenih dolžnostnih opravkov. — —

Logar je izprevidel, da je ponudba o. Petra zanj in za Lenko jako ugodna, in zato je lahko pregovoril hčer, naj le sprejme to opravilo. Zares je bilo dekle kakor prav nalašč za tako delo, in čudil se je zvedeni menih, da ima preprosta Lenka toliko vkusa za red in lepoto.

Gradič na pristavi je bil naposled prenovljen in pripravljen za novo gospo. Bil je ravno še pravi čas, zakaj prihod Viridin je bil že napovedan.

Opat o. Andrej je poslal do Ljubljane vojvodinji naproti vozov in hlapcev, da jo sprejmo in varujejo. Ni bilo sicer roparjev, a bolje je ravnati varno, kakor živeti v skrbeh.

Iz Gradca do Ljubljane je spremil vojvodinjo celjski grof z vojaki. V Celju je tudi ostala nekoliko časa, kakor je želel grof Herman. A mikalo jo je le naprej. V Ljubljani so priredili jako slovesen sprejem vojvodinji Viridi. Bili so za to razni in močni vzroki. Posebno to je bilo važno, da je bila Viridina dota zavarovana na Ljubljano, zato so Ljubljančani plačevali vsakoletne obresti. Zanimali so se tudi za grofa Hermana, kateri je bil tedaj jako znan po naših

kraji. Imel je obilna posestva na Kranjskem kakor na Štajerskem, in skoro ni minulo leto, da bi si ne bil pridobil novih grajščin ali z denarjem ali pa z mečem. Silna sta bila njegova roka in njegov meč, in gorjé sovražniku, kateri je imel ž njim opraviti. Večkrat je bil prišel poprej na Kranjsko z vojsko, a tedaj je bil v Ljubljani kot slavljen gost.

Po dolgem potu trudna je želela Virida počitka; zato se je drugi dan umaknila v svoje prostore. Grof pa je ostal pri vitezi in gospodih in se ž njimi kratkočasil.

Ker se je pogovor zasukal tudi na Virido, zagovarjal jo je grof krepko, tako, da so se mnogi čudili, ker so poznali prejšnje Hermanovo razmerje do dvora in zlasti do Viride. Hvalil je njeno plemenito srce in njene visoke misli, obžaloval pa nesrečo, v katero je prišla.

V Ljubljani so hoteli napraviti še posebno slavnost na čast Viridi in Hermanu, pa vojvodinja je vse to odklonila. Želela je le kmalu priti na mesto mirú, kamor je bila namenjena. Ko so se ji predstavili opatovi poslanci, sprejela jih je vesela in takoj drugi dan odločila za odhod. Zgodaj zjutraj so odrinili, in grof si ni dal ubraniti, da ne bi bil spremil vojvodinje še do Zatičine. Lepega jutra so potovali na konjih in vozovih na dolenjsko stran in prišli proti poldnevu v Zatičino, kjer jih je že pričakovala samostanska družina z ljudstvom vred.

Virida je imela s seboj le malo poslov. Vozila se je na vozu, semtertje pa tudi jahala, da si je lože ogledala svojo novo domovino in zemljo, kateri je hotela izročiti tudi svoje truplo po smrti.

„Kako lepa gospa, kako lepa gospa!“ šumelo je med ljudstvom, ko se je bližala Virida na lepem belcu velikemu samostanu. In radost zaradi nove gospe se je širila od hiše do hiše po dolenjski strani, in imel je veliko veljavo med poslušalci tisti, kdor jo je videl in pozdravil.

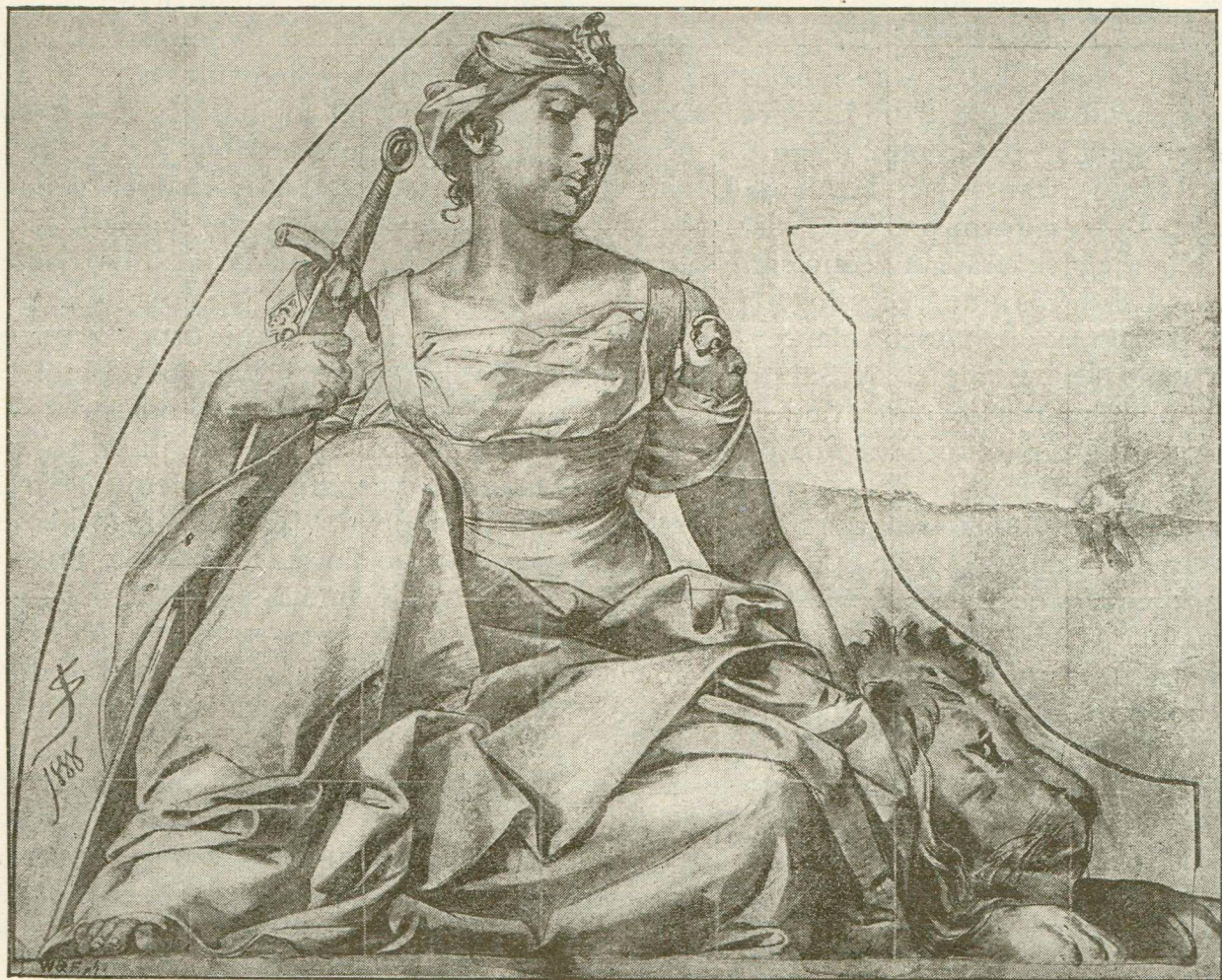
Pred samostanom je stopila raz konja, podala roko opatu in šla ž njim v sobano za ptujce, kamor jo je spremil grof Herman z domačimi vitezi. Tam je opat iskreno pozdravil vojvodinjo, izrazil svoje veselje nad njenim prihodom, pozdravil pa tudi mogočnega grofa Hermana in potem predstavil gospôdi vso samostansko družino. Ko je prišel na vrsto o. Peter, bila je Virida močno ganjena. Prisrčno ga je pozdravila. „Tukaj se torej zopet vidiva, in v kakošnih okoliščinah! Vendar — zgodila se je božja volja.“ Bila je vesela in si želela zvedeti razne stvari. Jako ji je bilo všeč, kar ji je povedal menih o njeni pristavi.

Pokrepčavši in odpočivši se od potovanja, šli so vsi v lepo in veliko samostansko cerkev, kjer je vojvodinja pobožno molila, pa tudi brisala

si solze. Kako bi ne: srce je bilo prepolno, da ne bi našlo vsaj nekoliko duška v tihih solzah!

Ker je želela Virida takoj odriniti na svoj novi dom na pristavo, pripravljalo se je nekaj vitezov s Hermanom na čelu za odhod. Večina pa je ostala v samostanu. Hvaležno jim je podala Virida roko v slovo za vselej. S spremstvom sta šla tudi opat in o. Peter, bodisi iz spoštovanja do vojvodinje, bodisi, da bi videla, kako ji bo ugajalo na novem samotnem domovanju.

O. Peter je bil naredil lepo vozno pot od samostana do pristave. Sedaj je šla družba pod košatim drevjem, sedaj je dospela na odprte in razgledne ravnice. Večkrat je dala Virida ustaviti svoj preprosti voz in si je ogledovala lepo zatiško in šentviško ravnino pod seboj. Herman si ni mogel kaj, da ne bi bil rekel opatu, ozi-
rajoč se na zatiški samostan z veliko cerkvijo v sredi: „Zares, vaši predniki so vedeli, kaj je lepo. Tako velikega samostana in tako lepe okolice ni ne blizu ne daleč.“ Opat pa se je

Moč. (Črtica Janeza Šubica za muzej v Kaiserslauternu.)

nasmehnil in odvrnil, da so blagi dobrotniki res mnogo storili za to pribežališče miru in zadovoljnosti, da pa bi si želel še večjega samostana v prid svete vere in kranjske dežele. „Naša dežela je dokaj zapuščena. Sloveča je Italija s svojimi mesti, sloveče so sosedne severne nemške dežele: a s čim naj se ponaša naša kranjska dežela, posebej slovenska Krájina, če bi ne imela nekaj samostanov, v katerih cvetó vede in umetnosti? Vzemite ji cerkve, vzemite ji samostane in vzeli ste ji vse. Res stojé na hribih mogočni gradovi, a kaj ima ljudstvo od njih?“ — Opat je nehal govoriti, ker je videl, da ne govori po

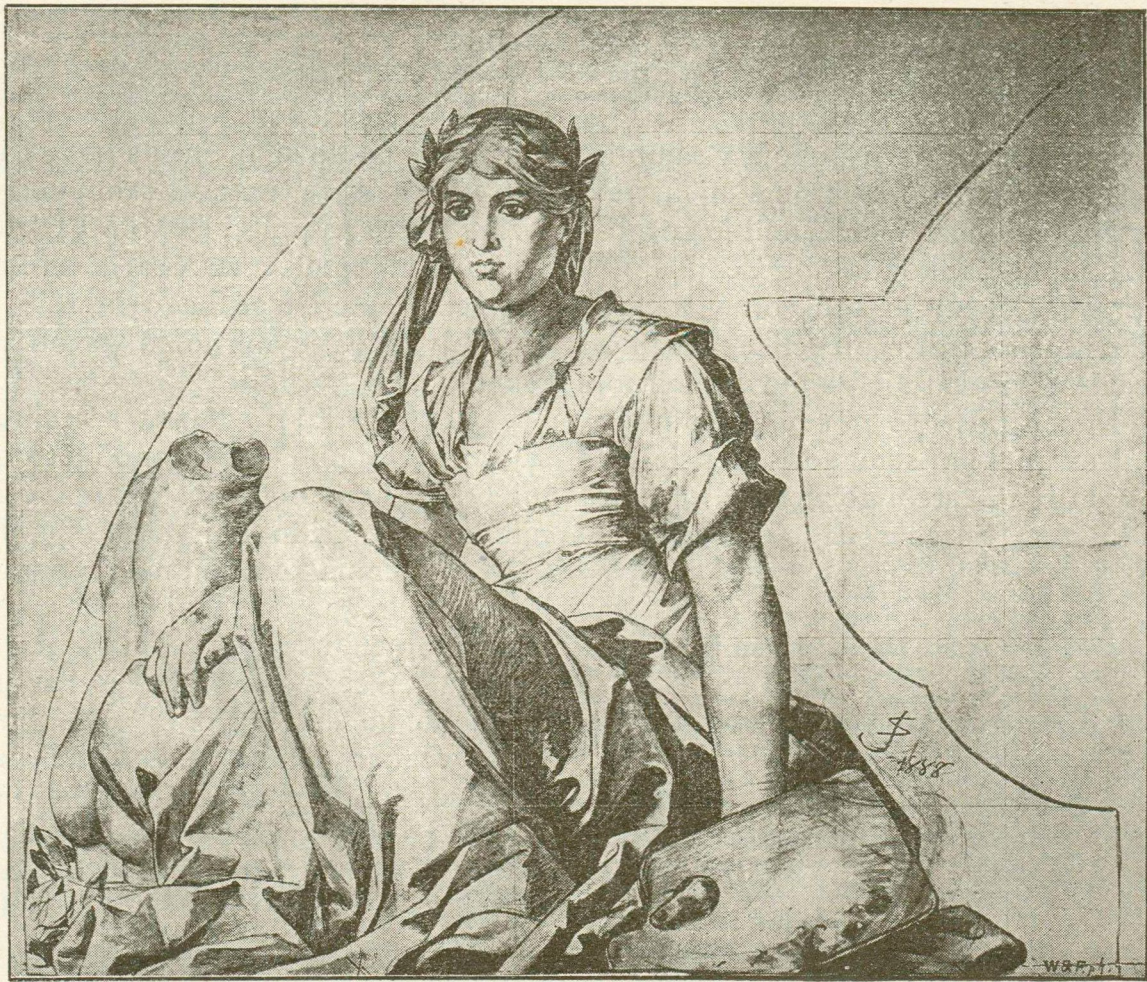
mislih mogočnemu Celjanu, in obrnil besedo na drugo stran, nato pa prepustil grofa o. Petru, ki se je znal ž njim meniti, kakor bi bila stara znanca.

Med tem se je bližalo solnce zapadu, a Virida je bila tudi skoro pred gradičem. Tu je čakalo nekaj domače družine: oskrbnik, dva hlapca, nekaj dekel in tudi Lenka. O. Peter jih je predstavil kot grajsko družino, in Virida je vsem prijazno kimala in jim izpregovorila nekaj slovenskih besed. Naučila se je bila nekoliko našega jezika že v Gradcu, večkrat ga je slišala med potom. Zdel se ji je jako lepo doneč.

Most zdrči čez okop, vrata se odpró in Virida pohiti z lahnimi koraki v svojo pristavo. Naglo je pregledala prostore, komaj so jo dohajali drugi, vseskozi pa je kazala, da je jako zadovoljna. Posebno lepa se ji je zdela domača kapela, ne sicer velika, toda prav priročna; ničesar ni nedostajalo, ne oltarja, ne kora, ne klopj, ne lepih slik. S stolpov si je ogledala okolico: na vse strani gozd, le daleč tam kje se je videla kaka cerkev ali grad in posamezne kmečke hišice. Na drugi strani je imela razgled

na mali grajski vrtič in dalje doli proti Šmartnemu tje do zelene Save z belim prodrom v dolini.

Ko si je površno ogledala svojo novo prestolnico in Boga zahvalila, da je dosegla svoj namen, povabila je spremljevalce na malo južino, prvokrat na popolno svojih tleh. Grof Herman in drugi gospodje so ji želeli srečo in dolgo življenje na pristavi in izrazili željo, da bi jo mogli še kdaj obiskati na tem sicer tihem, a prijaznem kraju.

Obrazovalna umetnost. (Črtica Janeza Šubica za muzej v Kaiserslauternu.)

Mrak se je delal, ko so se poslovili. Težko je bilo slovo grofu Hermanu, tudi Viridi se je tresel glas, ko mu je želela v zahvalo srečo, srečo njegovi rodbini: a trebalo je ločiti se. Konji so urno stopali v večernem mraku in kmalu dospeli do samostana, kjer so bratje imeli mnogo opravkov, da so stregli tako imenitnim gostom.

Po večerji so plemenitaši še posedeli skupaj v prijaznem pogovoru. Krepko je stresel grof Herman roko Volku Turjaškemu iz Šumbrega, rekoč: „Glej, kako se suče svet! Pred triindvajsetimi leti sva se v Milanu borila za lepo

Virido, sedaj pa sva jo spremila v to samoto! Ali ni to čudno?“

„Da, čudovito je to. A še bolj se čudim, da se je tako premenil ponosni Herman. Saj nisi mogel trpeti te prevzetne, visokoleteče milanske gospice; sedaj pa si, dejal bi, njen očetovski varih in poseben častilec.“

Grof Herman se je dobrovoljno nasmejal in odvrnil: „Da, mnogo je drugače, to čutim tudi sam; toda upam, da se ni premenilo na slabo.“

„Bodemo videli, sicer pa — Bog ji daj srečo na pristavi“, odgovori jeden izmed vitezov, in drugi mu pritrdi: „Bog ji daj srečo!“

Ker so bili trudni, poslové se kmalu od opata in odidejo počivat. Ni bilo težko pripraviti jim postelje, bolj ali manj lepe, v velikih prostorih poleg samostana. Zares, v onem času so bili samostani deloma to, kar so dandanes hôteli; le ta razloček je, da v samostanih se ni plačevalo nič za postrežbo, v hôtelih pa plačaš dandanes še sveče, katerih nisi požgal, morda še videl ne. Drugi časi! Nesrečni temni srednji vek!

Drugi dan so gledali zatiški kmetje razne gospode, ki so se razhajali. Največja in najlepša truma je jezdila proti Ljubljani. V samostanu pa je zavladal zopet mir, mir po celi okolici, zlasti pa mir v samotnem bivališču vdove Viride — na pristavi.

XVII. Na pristavi.

Virida si je želela mirú in pokoja v samoti, in tega je našla na pristavi. Oskrbnik njen, nekdanji samostanski žitničar Vidič, vodil je gospodarstvo in vso opravo jako umno. Če je imel čuvaj kaj opravka, čuval je tudi on v stolpu pri vratih, da ni bilo treba prevelike družine. Zlasti je gledal na to, da se je godilo vse mirno, brez hrupa. Noben posel se ni smel prepirati z družino. Ptujcev ni bilo sem gori, ker je bil gradič skoro v hribih in sredi gozdov, daleč proč od prometnih cest. Sosedje pa so vedeli, da gospa želi pokoja. Tako ni bilo žive duše, s katero bi se bila morala Virida pečati. Dan za dnevom je potekel v istem tiru, vse se je gibalo skoro samo.

Pritiskala je poletna vročina. Virida je sedela sama, v misli zatopljená, ob odprtem oknu in gledala čez gozde in travnike, bliščečo Savo in snežno bele planine daleč na obzorju. Drugikrat je bila zunaj na grajskem vrtiču, kjer je sedela na klopici v senci košatega gabra in poslušala zamolklo oglašanje ptičev, brenčanje čebel in raznih hroščev. Imela je večinoma s seboj kako knjigo ali sliko, pa dostikrat ni brala iz knjige, ampak zamišljala se v razne prizore svojega tako nenavadnega življenja. Njene misli so odplavale z malega vrta daleč, daleč tje čez gore, in kdo more povedati, kje so se mudile najrajše in največkrat! Ali so bili njeni otroci, ali rajni Leopold, na katere je mislila, ali krasni Milan, kamor je splaval često njen duh? Ko je minul določeni čas, vzdihnila je, pobrala knjigo ali svoje delo in odšla, kamor je kazal dnevni red. Tako so potekali dnevi. Le nedelja je bila toliko izjema, da je prišla ali prijahala v samostansko cerkev k službi božji; pa še to jo je mučilo. Zato si je izprosila od opata, da je prihajal ob nedeljah in praznikih jeden izmed menihov opravljat v grajsko kapelico službo božjo. Tako je bila sedaj še bolj v

samoti, bolj kakor v samostanu, ločena od vsega sveta.

O. Peter je hodil ob določenih dnevih tje gori, da je opravila izpoved in prejela v domači kapeli sv. obhajilo. Po sv. opravi je ostal menih pri zajutreku na gradu, in te pol ure je imela jedino občevanje s človeško družbo — 40letna vdova, vojvodinja Virida. Pa še tukaj sta se menila največkrat le o preteklih dneh, o rajnem soprogu in očetu. Izpraševala je le, kaj bi še storila za pokoj njunih duš in jima olajšala večnost, v katero sta se morala oba tako nenadno preseliti.

„Svetla gospa, miloščina je lepo, dobro delo, ker pokrije po besedah sv. pisma veliko število grehov.“

„Komu in kako bi delila miloščino, saj ne pride noben človek v naš grad!“

„Vaši podložniki, svetla gospa, imajo razne potrebe in križe, katerih sami ne morejo preložiti, katere pa jim vi lahko polajšate.“ O. Peter je našteval bolnike, starčke in sirote v njenem posestvu, kateri trpé bedo in želé pomoči.

Vojvodinja je mirno in pazno poslušala in rekla:

„Res je, vidim, dolžna sem jim pomagati, saj so moji podložniki, moji otroci. A težko mi bo ž njimi občevati, ker govorim le slabo njihov jezik. Kdo naj posreduje med nami?“

O. Peter na to ni bil mislil in je prišel nekoliko v zadrego. A takoj ji je pojasnil, da ni težko domeniti se, saj se vidi, kje in kakšna je potreba. „Sicer pa se bode jezik privadili jako hitro, ko bode poslušali naše ljudi.“ Prosil je pa vendar odloga do prihodnjega obiska, da stvar še dobro premisli. Medpotoma je stvar preudarjal in se doma posvetoval z opatom samim, kako bi bilo najbolje ukreniti. „Stvar je velikega pomena zanjo in za ljudi. Kako veliko pomoč bi imeli naši ljudje!“ opomni oče Peter opata.

„Umevam“, odvrne opat; „a kdo naj ji pomaga, kdo naj jo vodi in posreduje med njo in ljudmi? Mi se ne moremo vtikati vmes. Opozarjati in prositi za siromake, to že: a prenašati darov ne moremo. Najbolje, da vzame kakega posla za to opravilo krščanske ljubezni.“

„Vi mislite, naj bi imela miloščinarja ali miloščinarico, kakor jih imajo na dvorih?“

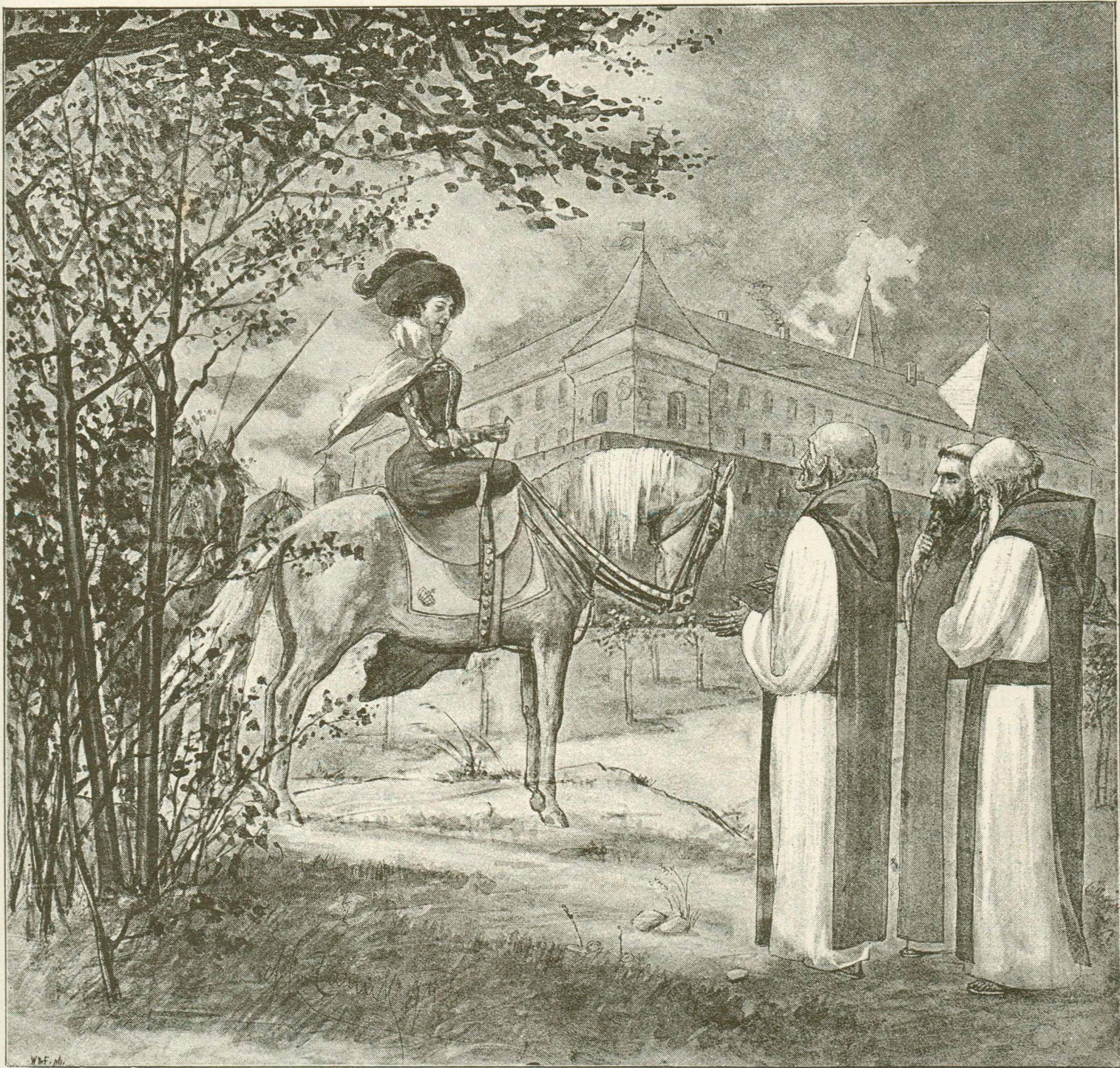
„Da, tako mislim. Pa saj se jedna oseba lahko porabi za več opravil.“

O. Petru je bila takoj na mislih logarjeva Lenka, ki je bila omikano dekle in je poznala domače ljudi. Doslej je imela v gradu opraviti le kaj malega; o. Peter pa je mislil, da bi bila vojvodinji lahko nekaka tovarišica in pomočnica v občevanju z ljudmi. Stavil je torej Viridi predlog, naj si privzame za pomočnico ono

Lenko, ki je zanjo uredila v sobah vso opravo in vse potrebščine. Virida je bila takoj zadovoljna, pa tudi hči in oče sta bila zadovoljna, ko jima je prinesel menih to ponudbo, mnogo lepšo od prve.

Drugi teden je bila Lenka že na gradu. Poročala je gospej o raznih ljudeh, ki so v po-

trebi, in dobila je od vojvodinje darí, naj jih nese temu ali onemu. Dekle je bilo lepo, če tudi preprosto oblečeno, in ko je prihajalo v hiše z darovi, zdelo se je ljudem kakor božji angel. Hvalili so njo, hvalili dobro gospo, ki jo je pošiljala k ubožcem. — Polagoma je želela tudi vojvodinja sama hoditi k siromakom in bol-

Virida došla v Zatičino. (Narisal M. Zarnik.)

nikom. In šla je. Hudo se ji je zdelo izprva, a čim dalje prijetneje ji je bilo in neizrekljivo jo je veselilo, da je storila kaj dobrega bednim ljudem.

Ljudstvo je bilo jako hvaležno za njeno pomoč. Ljubilo je svojo novo gospo in ji voščilo obilno povračila, pa tudi Lenka si je ob tem pridobila spoštovanje, ker so vsi spoznali, da ji vojvodinja zaupa, kakor svoji hčeri. Od

vseh strani so prihajali siromaki ali pošiljali poročila do Lenke ali Lenkinega očeta. Dekle je tako spoznavalo telesne bolečine in dušne skrbi grajskih podložnikov na okoli, in to ji je dajalo neko resnost, kakoršne ne nahajamo navadno v tej dōbi.

Mnogo je bilo zares potrebnih ljudij v grajski okolici, kateri so prosili in dobili izdatne pod-

pore; bili pa so tudi hudobneži, kateri so zlorabili dobrotljivost vojvodinje in neizkušeno logarjevo Lenko. Najbolj zvitá je bila Berdajsova Eva, beračica iz navade, še dosti močna za delo, ki je pa rajša živela brez truda. Nekaj je zaslužila za razna pota in poročila, katera je vedno prenašala, vrh tega so jo celó dolžili, da je v zvezi s ponočnimi ptiči, katere skriva v svoji koči.

Odkar je bil Rovigo v potoški grajščini, zahajala je Eva redno tje doli, dasi je imela dobro uro hoda. Ni pa prišla očitno, kakor drugi berači, ampak skrivaje, da jo je opazil le malokdo. Prihajala je vedno proti večeru, v gradu je prenočila in zjutraj se zopet izgubila. Kakšne pogovore sta imela z Rovigom, tega niso vedeli hlapci; ali da ga ne vleče njena suha koža, o tem so bili prepričani. Ker pa je večkrat od Roviga prihajala k Blaževim in od tam zopet po ovinkih nazaj, bilo je videti, da se vrti stvar okrog Rovigove razmere do Blaževe Lenke. Rovigo je ni mogel pozabiti, a tudi ne spraviti k sebi.

Mož je bil jako na slabem glasu pri ljudeh, zato je bilo malo upanja, da dobi po navadni poti pošteno dekle v hišo. Njegovo življenje je bilo zavito v skrivnostno temo, ljudje niti vedeli niso, je-li že oženjen ali še samski; zato je bilo zanj težavno približati se kakemu dekletu, dasi je bil telesno lepe postave in bistre glave.

Kot najemnik je gospodaril kakor volk med čedo. Vzel jim je vse, kolikor je dosegel; ne le desetino in tlako in druge davščine so mu morali oddajati čez mero in postavo, tirjal je od podložnih tlačanov celó hujših rečij: kmetje so mu morali znesti skupaj vse, česar je potreboval za jed in pijačo. Bil je pogosto iz doma. Po dva ali tri dni v tednu je navadno izginil, da ni vedel nihče kam, potem pa se je prikazal zopet s kakima dvema tovarišema, s katerima se je gostil in razgrajal več dnij in nočij.

Ta zavrženi človek torej je hotel dobiti na vsak način Lenko, bodi z lepa ali z grda. Ko ni šlo s prigovarjanjem, hotel je rabiti zvijačo in zato se je zavezal z Brdajsovo, katera je bila zopet v zvezi s hudobo, kakor so trdili kmetje, njeni sosedje.

Največja ovira zastran Lenke je bila Rovigu vojvodinja sama. Zato je sklenil, da se obrne do Viride in jo prosi, naj mu nakloni dekle. Težavno pa je bilo priti pred vojvodinjo v grad, ker ptujcev ni sprejemala, zunaj pa je ni smel ogovoriti, in je bila skoro vedno v družbi Lenkini.

Nekega dné pride pred grad kot prosilec. Kastelan Vidič ga je pogledal od vrha do tal; a ko mu je pomolil znani listek, pustil ga je naprej. Grad mu je bil znan in kmalu je došel do vojvodinje.

Virida je sedela v lepi črni, belo obrobljeni obleki; veličastvo in ponos ji je sijal z obraza, a krotkost in usmiljenje ji je igralo na ustnih. „Česa želite?“ obrne se do Roviga in ob enem stegne belo roko, da sprejme listek, na katerem je bila zapisana njegova prošnja. Rovigo je bil v zadregi: ako pokaže list, dala mu bo, česar ne išče; ako ne, tedaj se izdá. Zato se je delal, kakor da ga je izgubil, in se s tem izgovarjal, govoreč nemško in slovensko, oboje zmešano. Vojvodinja mu torej dovoli, naj ustno pové svoje želje.

Rovigo si ni dal dvakrat reči. Povedal je zvito in prikrito, da je ubog najemnik tu blizu doma, ki nima gospodinje, pa snubi tukaj deklico, katere mu pa oče neče dati, češ, da je ni vreden. Potem je žalostno sklenil: „A jaz brez nje ne morem biti, zato sem prišel, da mi pomagata, svetla gospa.“

„V take stvari se ne vtikam, sicer pa tudi ne vem, kako bi vam pomogla.“

„Ako bi prigovarjali dekletovemu očetu, Svetloš, udal bi se mož in mi dal dekle za ženo.“

„Ne vem, ali imam toliko veljave pri tistem možu, katerega morda niti ne poznam, kakor tudi dekleta ne.“

„Poznate oba, presvetla vojvodinja. Dekle je tista Lenka, katera hodi z vami, in oče njen je vaš logar Blaž; torej mi lahko pomagata.“

„Bova videla, kaj se dá storiti; pridite zopet in sporočim vam uspeh svojega truda.“

„Lepa hvala, svetla gospa; a priti, kadar bi bilo, ne morem k vam, ker so silno natančni pri vratih in ne pusté kar nikogar k vam brez pooblastila. Zato bi prosil, da mi daste listek, na katerem bode stalo, da smem priti v grad na vašo besedo.“

Virida je gledala zgovornega moža in ga vprašala, kako mu je ime. To pa je bila za Roviga zopet zadrega, ko svojega laškega imena ni smel povedati, zlagati se pa zaradi Lenke tudi ni mogel, zato je popačil svoje ime in rekel: „Arigo mi je ime.“

Rovigo je dobil zahtevani listek. Odšel je z grada zadovoljen, da se mu je prva zvijača obnesla še dosti dobro. (Dalje.)

Spletke.

(Povest iz nedavnih časov. — Spisal Š.)

X.

Sem sedem let ga čakala,
Še sedem ga bom žal'vala —
Če ga tačas nazaj ne bo.
Bo dekle zvesto v kloster šlo,
Bo milo ga objokvalo,
Se nikdar ne možilo.

Narodna.

Bilo je kaka tri leta pozneje. V Dobovcu je še vedno županil Resnik. Ej, pa postaral se je mož, postaral. I, leta so leta, potem pa skrbi, skrbi! Štefana še vedno ni bilo domov. Pa, da bi vsaj vedeli, živi-li še, ali je že mrtev! Toda nič in nič. Pisaril je na vse strani, kjer bi utegnili kaj zvedeti, a vedno tisti negotovi: „Tu ni Štefana Resnika“. Kdor je poznal pred leti Resnikovko in bi jo ugledal sedaj, težko bi jo bil spoznal. Prej dobro rejena žena, oblastna mati županja, se je jako predrugačila. Suha je in blede; najrajša molči ter moli za svojega ljubljenca — Štefana, o katerem že poldrugo leto ni čula besedice. In kako je bilo včasih veselo, ko je došel list od Štefana!

Zdrav sem, hvala Bogu! Jedenkrat sem bil že v ognju, pa me ni zadela nobena krogla . . . Srčno Vas pozdravljam vse, očeta, mater, Anko, druge naše, Betežnikovo Metko, saj je menda še vedno pri Vas in zdrava . . . Kmalu mi odgovorite in veliko novic pišite.

Vaš

sin

Štefan Resnik.

To je bilo njegovo zadnje pismo. Oče je je bral kakor sveto knjigo, drugi pa so poslušali ter si zapomnili do besede vso njegovo vsebino. Précej potem pa je razgrnil Resnik pred-se Štefanovo pisanje ter pisal sinu-vojaku pismo v odgovor. Ko je zaključil svoje poročilo, pa še ni bilo ne konca ne kraja.

„Še to moraš zapisati“, zahtevala je Resnikovka, „da sem obljubila v šmarnogorsko cerkev desetfuntno svečo, če se srečen vrne. Še sam naj se priporoča šmarnogorski Materi Božji.“

„Če imate prostor, oče“, prosila je nato Metka, „recite, da ga lepo pozdravljam.“

Resnik je pisal in pisal, da je vse popisal. Potem pa je slovesno še jedenkrat prečital in jel zgibati pismo.

„Ej, škoda, da nisi povedal v pismu, kako lepo žrebe ima naša sivka!“ opomnila je na vse zadnje žena moža.

„Prav sedaj poprašuje Štefan, káko živino imamo doma v hlevu!“ zavrnil jo je Resnik, dasi bi bil rad še to kam vtaknil, pa ni imel kam. „Saj mu ne pišem zadnjič, če Bog dá, in drugič bo žrebe še lepše.“

Na zavitek pa je poleg dolgega laškega naslova zapisal še besedico: „Hitro.“ Štefan se je namreč tedaj bojeval na laških tleh zoper upornike.

Od tega dne pa se je pretrgala zveza med Resnikovimi in Štefanom. Kakor bi se bil udril v zemljo, ali bi ga sploh nikoli ne bilo na svetu, tako neuspešno so pozvedovali po njem. In tedaj se je naselila v hišo skrb in tuga.

Kako radi sta Betežnikova in Anka včasih ob nedeljah kaj zapeli! Sedaj pa sta tiho kje sedeli in ugibali, kaj bi se bilo primerilo Štefanu.

„Ubit ni, če ne bi bili uradno naznanili“, trdila je Anka, kakor je slišala večkrat očeta.

„Jaz tudi upam, da ni — toda nekaj ji pri-krijajo“, bala se je Metka. Pa se ji je tudi kmalu poznalo, da jo gloje nekaj ob srcu. Tista rdeča, vedno se smehljajoča lica so se zresnila ter pobledele.

Ko je videla Resnikovka, kako trpi, priljubila se ji je, saj ji je bil drag vsakdo, kdor je ž njo vred mislil na Štefana, in obljubila je sama pri sebi, da ne bo kar nič branila, ako se povrne Štefan in zasnubi Metko.

„Toliko res da nima, kolikor bi naš lahko priženil, toda brez nič pa tudi ni. No, pa je pridna — o sam Bog mi daj zopet mojega Štefana, jaz mu bom vse dovolila.“ Tako je upognila nesreča prej visokotečo in trdo ženo, da je bila mehka kakor vosek. Celó v nekem pismu, katero so ženske skrivaj pisale Štefanu, omenila je to svoje sedanje mnenje, da bi vendar omečila Štefana, naj odgovori. A nič in nič! Dnevi pa so se vleкли, dolgi, žalostni dnevi!

Kaj je bilo še sicer v Dobovcu?

Nova šola je ugajala ljudem. Dve leti so imeli novega učitelja, pa so znali vsi otroci čitati in tudi nekaj pisati. Bremen pa ni bilo takih, s kakoršnimi je plašil nekoč Tiščin Dobovčane. Posebno pa so bili ljudje veseli, ko

je po smrti prejšnjega cerkvenika jel orglati novi učitelj.

„Ta zna prijeti orgle, primaruha, ta! Kdo bi si bil mislil, da tako šibek človek spravi iz orgel tak glas?“ hvalil je Kokošar učitelja in se čudil.

„Sedaj spoznamo, koliko so vredne naše orgle!“ ménil je tovariš njegov.

„I-è, pa res“, priznaval je tudi prejšnji, potem pa nadaljeval: „Še nekaj ti povem, prijatelj: Vedno bodimo na župnikovi in županovi strani! Če bi se ta dva ne bila tako krepko potegnila, še danes ne bi imeli šole. No, pa saj nam pamet sama velevala, da poslušajmo take može, ki so se kaj učili in imajo kaj v glavi — kaj bomo mi, ubožčki nevedni, ki komaj vemo, da je vsak teden jedenkrat nedelja!“

„Za tema bomo hodili, za tema; no, saj je učitelj tudi ž njima — same boljše glave“, pritrjeval je zopet Kokošarjev drug.

„Takrat se je Tiščin prav repenčil in nosil“, še ni utihnil Kokošar, „sedaj je pa rad lepo tiho.“

„Ej, Tiščin je pa sedaj ponižan in potr“, kimal je prejšnji.

Pa je bil res Tiščin to dôbo ves drug mož! Pamet se mu je sicer povrnila, a neka otožnost mu je vendar-le ostala. Zdravnik mu je pijačo popolnoma prepovedal, ako neče vnovič izgubiti pameti. Težko se je odvadil, a pomneč, da veli pregovor: „Pamet je boljša, kakor žamet“ in iz lastne izkušnje prepričan o njegovi resničnosti, premagal se je, kakor hudo. Upniki pa so mu razkosali lepo imetje, da mu ni ostalo drugega kakor hiša in toliko sveta, da ima lahko še konja in kravo. Žalostno zrè često skozi okno na travnik, kateri je svoje dni prodajal tako drago za šolo, kateri kosí sedaj drug gospodar. Dobovčani so že opazili in sodijo po svoje. Ti pravijo: „Žal mu je po lepem travniku“, oni pa ménijo, da še ni čisto zdrave pameti, ker strmi tako mrtvo in dolgo skozi okno.

Njegova Lenka je pa še vedno dekle. Saj se je pa tudi težko močiti, ko pride dekle précej v leta; poleg tega ženinov tudi nič kaj ne mikajo polprodana posestva! Lenka dobro vé, kako trda ji pojde za moža, zato pa nič več ne misli na Resnikovega Štefana. Če je pred leti ni hotel, ko je bilo še marsikaj drugače, s čim naj ga privabi sedaj? No, pa Štefan je bil tudi preveč negotov; kdo je pa vedel, kje je, če živi sploh še na svetu. Prav nič bi je zato ne bila raztogotila govorica, ki je jela krožiti zadnji čas po Dobovcu, da jo vzame neki vdovec tam pri Loki. Gotovega sicer še ni nihče vedel, toda tako je pripovedovala Maruša Klepetčeva in ta je najbrž sama kaj pomagala pri tem poskusu, zato ni, da bi človek kar naprej vse ovrgetl.

Pametneje je nekoliko počakati, da se zvé kaj zanesljivejšega.

Pa so Dobovčani malo krotili svojo radovednost in v plačilo začuli prihodnjo nedeljo z lece, da jemlje Jurij Naposlednik, vdovec, star sedeminštirideset let, Lenko Tiščinovo.

„Mlad ni — ta Lenkin ženin“, dejala je ženica ženici od maše gredé.

„Ni, ni — no, veš, pa je še močen in trden človek. Oni dan sem ga videla, ko so bili na ogledih“, razlagala ji je le-ta.

„Pa ima kaj prida blaga, ali pa vsaj pod palcem?“

„Ima — kaj ima? Kopo otrók! Beži, beži, če bi kaj imel, pač ne bi bil hodil po Lenko!“

„No, saj je vajena streči, naj se ukvarja z otroki.“

„Stregla jim bo, seveda, toda ne plačujejo nič taki gostje.“

„I, glej jo no, ali bo on sem prišel, ali bo šla ona za njim?“

„Pa še vprašaj?! Od doma ne more, razven če bi se še Tiščin oženil.“

„Sevé, sévé! — E, veš, kaj neumna je, ker jemlje vdovca: précej prvi dan bo polna hiša otrók.“

„Če pa drugega ne dobi! Ali bo vedno tako?“

„Res, tako pa tudi ne more. Tam-le so, pa naj se, kakor se hočejo! Sedaj moram pa tukaj-le k čevljarju.“

Pa sta se razšli olajšanih src.

Lenka se je vendar-le omožila in prav veselo svatovanje so imeli pri Tiščinovih. Večerilo se je že, svatje so bili najboljše volje, peli in plesali so, kakor da so v malih nebesih. Tedaj pa je privriskal po cesti v Dobovec Florijan Stopca, vračajoč se od vojakov, iz vojske. Nekaj mladeničev se je bilo vrnilo že prej, a o Resnikovem Štefanu niso vedeli ničesar. Zato ni čuda, da ga je kar na cesti ustavila Resnikovka ter ga obsula s celo kopo vprašanj.

„Kaj ga še ni domov?“ zarekel bi se bil kmalu Stopca, toda tisti hip se je prikazala na pragu Metka in zaprla prišlecuro besedo. Ponosno si je popravil čepico, stopil še bolj po koncu in jel praviti resnico in laž, kakor mu je bolj kazalo.

„V Ljubljani“, tako je besedičil, „videl sem ga večkrat. Kasneje so nas pa potaknili, kjer so nas potrebovali. Pa tega se tudi še spominjam, da sva stala nekega dné oba v bitki zoper Laha. Ej, tisti dan je bil strašen! Mi smo bili dolgo časa na nekem hribčku in smo streljali na sovražnika. Potem nam je pa streljivo pošlo in udrli smo jo na nasprotnika z golimi meči. Koliko jih je tam obležalo! Onegavi tam-le iz Hrastja, pa še več drugih znancev je bilo takrat ubitih. Štefan je bil, kakor se mi dozdeva, tudi

pri tistem oddelku, kakor onegavi iz Hrastja. Potolkli so ga, potolkli, kakor druge. Kaj mislite, da v vojski kaj pazijo na človeka? Nič, prav nič, kakor pri nas na muhe!“

Resnikovka je zajokala, Metka zaplakala, Florijan Stopca pa si je mislil: „Če je res tam umrl, naj, meni ne bo več na poti. Če pa ni, zato tudi ni nič slabейše, Metka si ga bo pa le iz glave izbila.“ Potem pa je vnovič zavriskal in jo mahnil proti Tiščinu.

Veseli glasovi so se razlegali od krčme sem, pri Resniku pa se je čul v vsakem kotu jok. Celo Resniku so se porosila lica, ženske pa so bile kar neutolažljive.

„Sedaj naj se veseli Tiščin —“ viknil je bolestno župan. Ženske pa so zajokale glasneje.

A ni se vzradostil Tiščin novice, katero je prodajal Stopca kot čisto gotovo in dognano.

„Tako hudo pa nisem mislil“, kesal se je Tiščin. Že prej ni bil take volje, kakor se spodobi očetu v dan hčerine poroke, zakaj rajanje in veselje svatov ga je bolj žalostilo, kakor veselilo. Piti ni smel, govoriti se mu ni ljubilo, malo se mu je težko zdelo, da bo odslej za „starega“, in sedaj še očitajoča vest, da je kriv prezgodnje smrti županovega sina!

„Bog me je udaril“, govoril si je, „pa sem tudi zaslužil.“ Popustil je veselo družbo, šel v samotno sobico, ki mu je bila od tega dne odločena za kót, sédel na stol ob postelji, naslonil glavo na blazino in jel misliti ter se kesati. A storjenega ni mogel predrugačiti, in to ga je peklo, jako peklo.

Prišel je dan vseh svetih in dan vernih duš. Žalostni so ti dnevi, ko se spominjamo ob okrašenih grobéh dragih svojih rajnikov. Vendar nekako tolažilo navdaja človeka, molečega na pokopališču, saj si misli: tu počivajo pokojnikovi telesni ostanki, duša pa je pri Bogu. Resnikovi niso imeli niti te tolažbe.

„Da bi bil pokopan vsaj doma, da bi mu le mogla grob prenoviti, pa bi bila srečna, če ga je že Bog k sebi vzel“, tarnala je Resnikovka ter bridko jokala oba dni doma, v cerkvi in na pokopališču. Drugi bi jo bili radi tolažili, a godilo se jim ni nič bolje. Šele pozneje so se nekoliko pomirili; vendar vsak večer je še imela Resnikovka solzne oči, ko so po rožnem vencu molili za rajnega Štefana.

Nič manj kakor materi ni bilo Metki hudo po Štefanu. Že izdavna so jo popraševali, če bi hotela tega ali onega, pa je vse odbila, rekši, da je še premlada in se ji še nič ne mudi. A takrat se je še vedno nadejala, da pride nekega dne Štefan. Sedaj ji je pa splaval ta up po vodi, na močitev pa le ni mislila. „Saj lahko tako ostanem, kje pa dobim takega, kot bi bil Štefan“, govorila je sama sebi ter odrekla vsem snu-

bačem. Tudi Florijan Stopca je izkušal nekatерikrat, da bi govoril z Metko, pa se ni menila zanj; kar na kratko ga je odpravila.

Veseli so božični prazniki, če je človek sam vesel; žalostnega srca pa tudi vse božično veselje ne more popolnoma razvedriti. Tiho so sedeli Štefanji dan Resnikovi v topli sobi. Vsem je bilo na jeziku: „Naj bi bil danes Štefan doma!“ toda dejal tega ni nobeden, ker je vedel, da bi vsi jokali.

Ko so vsi tako premišljevali in žalovali, začujejo se iz veže krepki koraki; nekdo je otresal raz čevlje sneg, potem pa naglo odprl vrata. Bil je — Štefan, živi in zdravi Resnikov Štefan.

„Jezus, Marija, Štefan!“ — „Štefan!“ izrekla so vsa usta hkrati, a ganil se ni nihče, tako so bili osupli.

„Bog vam daj dober dan, vezovat sem se prišel domov, saj se že dolgo nisem!“ pozdravil je Štefan veselo ter molél roko v pozdrav.

Molcé so mu stiskali roko ter jokali solze čistega veselja.

„Oh, kaj si res ti, Štefan?“ méla si je mati od solzá kalne oči. „Torej nisi padel v bitki? Bogu bodi hvala in šmarnogorski Materi Božji! Précej jutri naročim svečo in takoj jo ponesem na Šmarno goro, dasi je sneg. Hvala Bogu!“

Kdo bi dopovedal, kaj so čutili tedaj srečni oče, mati, sestra, ljubljena in ljubeča deva? Zадostuj, če se je pripetilo materi županji, kar se ji ni še nikoli! Pozabila je postreči sinu z vinom in slanino. Kar gledala ga je in gledala, kakor bi se bala, da ga zopet ne izgubi.

Ko so se nekoliko pomirili, pričel je Štefan pripovedovati svoje dogodke.

„Danes sem prišel iz Ljubljane peš“, pravil je vesel, „prej sem se pa vozil vso noč od Trsta.“

„Pač si lačen in truden!“ planila je Resnikovka kvišku ter pohitela po jed in pijačo. „Pa se človek ne domisli! Précej ti prinesem, précej.“

„Le jej najprej, da se okrepčaš, boš že potlej pripovedoval“, prigovarjala je Štefanu mati ter v jednomer zrla vanj. Kar samo se ji je smejalo, ko je videla, da sinu dobro tekne jed in pijača.

Potem pa so se ménili še čez polnoč. Štefan je dopovedoval počasi, ker so ga vedno kaj popraševali, da so ga Lahi nekoliko ranjenega ujeli in odvédli daleč na Laško, od tam pa prav na francosko mejo. Šele sedaj so zamenjali vse ujetnike ter ga pustili v domovino. Domači pa so mu razlagali dobovške novosti, katerih se tudi nekaj nabere, če koga ni tri leta doma.

„Seveda, seveda, naša pisma te niso mogla dobiti: ali kako da tvoja niso prišla k nam?“ pozvedovala je Resnikovka, ki se kar ni naslišala sinovega pripovedovanja.

„Meni se zdí, da so Lahi tako nezaupljivi, da ne pusté čez mejo najnedolžnejšega lista.

Morda so se pa na pošti kje izgubili; ker jim naši kraji niso znani, pa so zavrgli list, ne vedoč, kam ž njim.“

„Mi smo pa Stopci tako verjeli!“ začela je zopet mati.

„I, glej jo“, zavrnil jo je mož, „on je tako mislil.“

„Oh, da si le doma, da si le doma!“ govorila je Resnikovka zadovoljna in vsa srečna.

Dasi so šli pozno k počitku, vendar niso pozaspali. Kako neki, ko je imel vsak toliko mislij! Štefan je bil truden, a bil je zopet pod domačim krovom, videl je zopet po dolgi ločitvi svojce, videl Metko, na katero je tolikrat mislil v ptujini. Ta večer se sicer nista mogla pomeniti nič posebnega, a bral ji je z obraza in očij, da mu je še vedno zvesta, da ga je težko pričakovala. Metki pa se je zopet odprlo novo življenje, polno upov in veselja. Kdaj ji je že obljubila Resnikovka, da bo lahko Štefanova žena! Kako lahko je pozabila vse dolge, dolge žalostne dneve, kar jih je prebila po Štefanovem odhodu! Saj jo je svetega Štefana dan tako obilno poplačal!

A ne le domačim Resnikovim so napočili ob Štefanovi vrnitvi veseli dnevi, tudi beračica Maruša Klepetčeva se je večkrat pohvalila, kako dobra je mati županja.

„Take gospodinje pa ni, nikjer je ni take“, raznašala je nje slavo po svetu in po stari svoji navadi še druge zanimivosti razkladala: „Novo gospodinjo bodo dobili pri Resnikovih. Nič ji ne rečem, toda taka ne bo, kakor je sedanja. Ti dekle ti, da je tako srečno!“ Potem pa je povedala, zakaj ljudje so jo radi izpraševali, da je že vse narejeno, da bo še ta predpust vzel Štefan Betežnikovo Metko.

„Malo težko je staremu Resniku“, pomežikovala je skrivnostno. „Toda kaj hoče? Bolje je, da je Štefan še živ, čeprav bode prišlo k hiši samo kakih pet sto namestu dveh tisoč.“

„Pa bo dobra gospodinja, to je tudi nekaj“, pripomnil je kdo.

„Dobra, dobra“, pritrjevala je Maruša, dasi je včasih sami Resnikovki grajala Metko. Toda časi so se bili izpremenili. Takrat ji je Tiščinova Lenka plačevala, da je tako govorila, a sedaj bi ji škodovalo, če bi zvedela mati županja, da opravlja njeno „mlado“. A beračici — tako je sodila Maruša — mora biti prva skrb, da se prikupi gospodinjam, zlasti radodarnim. In po tem se je ravnala. Drugače bi se pa tudi ne preživela lahko. Saj je lezla od dné do dné bolj v dve gubi; kje so bila že tista njena leta, ko je bila še mlada! Delala nikoli ni rada, sedaj bi tudi skoro ne mogla, zato je rabila gibčni jeziček, kakor je vedela in znala. I, vsak po svoje!

Zadnjo predpustno nedeljo sta bila pa Štefan in Metka res poročena. Ljudje so govorili, ti tako, ti tako.

Zavidneži so grajali Metko in se norčevali. Previdnejši pa so jih zavračali, češ, Resnik je že pameten mož, dobro vé, kaj dela.

„Nič ne vé, saj še vedeti ne sme! Kaj ne nosi ona hlač?“ ugovarjali so nekateri.

„On je gospodar, njo pa toliko poslušaj, kolikor je prav. Če sta mož in žena zložna, pa še nikoli ni bilo napačno, ali ne?“

„Tisto je že dobro. No, pa naj se pes obesi! Imetje je Resnikovo: če vse na cesto zmeče, nam ni nič mari.“

„Za sedaj se nič ne vé! Če se bodeta čez nekaj let stara dva pohvalila, in če bodeta mlada zadovoljna, potem so že dobro zadeli. Jaz menim, da bo tako.“

„Za sedaj se še nič ne vé! Le to govorimo, ta je še najpametnejša. Nič, nič, za sedaj se še nič ne vé!“

* * *

Kdor je prišel več let kasneje v Dobovec, prepričal se je lahko na svoje oči, kako srečno so živeli pri Resnikovih. Štefan je bil za očetom izvoljen za župana ter je tudi modro županil, ker je slušal izkušenega očeta. Tudi na polju je še vse vodil stari Resnik, dasi bi mu ne bilo treba nikoli prijeti za nobeno delo. Pa dela je bil vaje, kar je živel, in ni mu dalo, da bi brezposelno posedal. Stara Resnikovka je bila pa tudi zadovoljna, saj je imela dovolj časa za pomenke z Marušo Klepetčevo.

Štefanu še nikoli ni bilo žal, ker ni bil v vojski ubit, Metka je pa tudi bila še vedno tako vesela, kakor tedaj, ko se je vrnil Štefan. Samo neko jesen ji je bilo hudo, ker so ji zagreblili ljubljene očeta. Pa zato ji je Bog dal krepkega sinčka, da ji nadomesti bridko izgubo.

Pri Tiščinu je bilo pa noč in dan vpitje. Popoldne so kričali pivci, dopoldne otroci, sicer pa „stari“ in mlada dva. Rinili so pa le, in nekateri so sodili, da je „mladi“ umnejši gospodar, kakor je bil „stari“.

Florijan Stopca pa je izginil iz Dobovca še pred Metkino možitvijo.

„Dolgo, še predolgo sem mislil na to prevzetnost prevzetno; naj jo ima, kdor hoče“, tako se je udal in šel po svetu.

„Ta bo še visel, če še ni“, menil je nekoč stari Kokošar, ko je bila ravno govorica o napadu na Resnika.

Vsi nekdanji berači, katerih so se ljudje bali, poizgubili so se polagoma. Nekaj jih je Bog k sebi poklical, druge pa je ugnal Pajek. Novejši so pohlevnejši. Nekaj lastnosti so pa vendar-le podedovali po svojih prednikih, zakaj svet se predrugačuje počasi, počasi.

Loka.

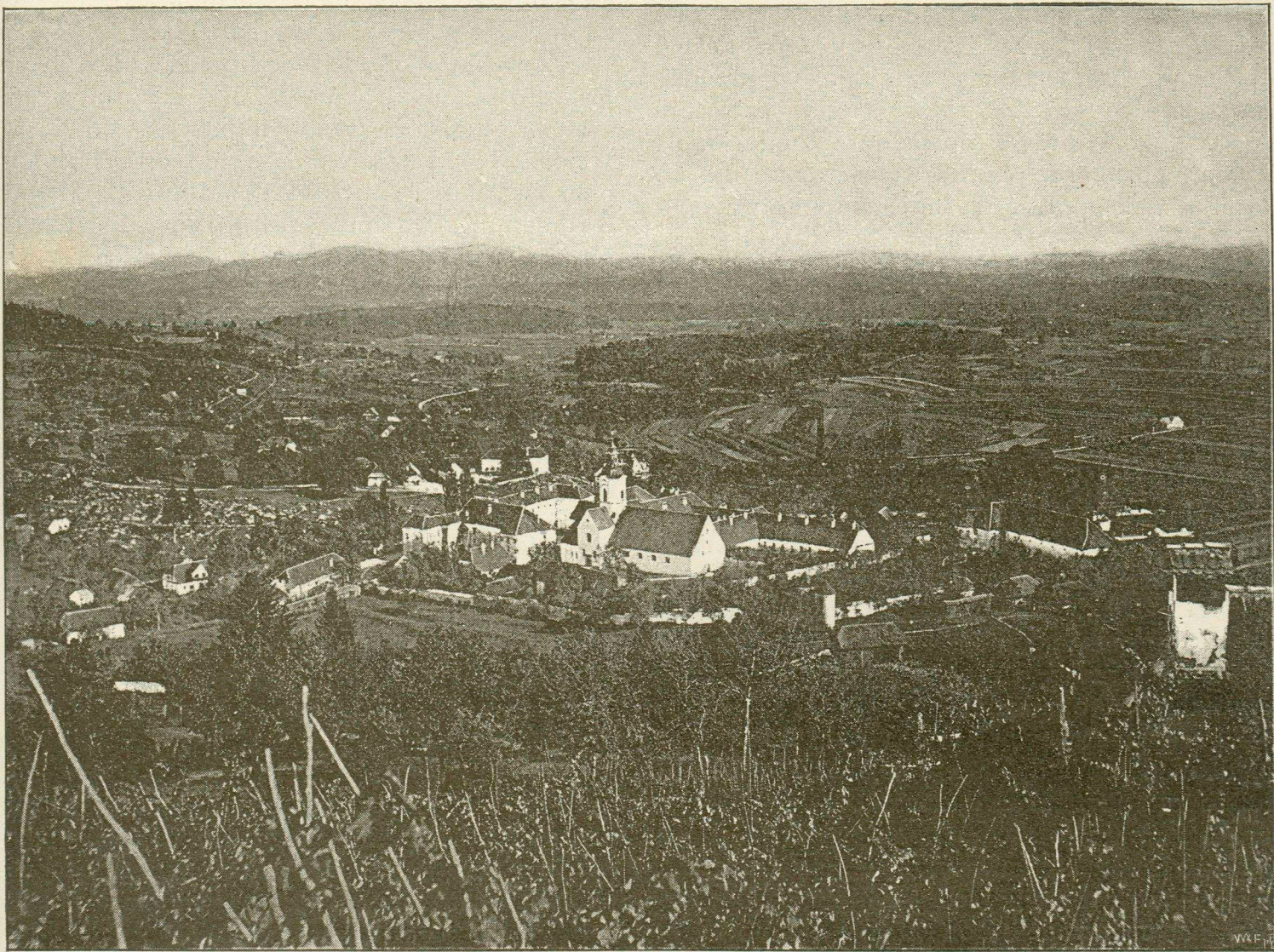
(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal *Fr. Pokorn.*)

(Dalje.)

8. Mestna župna cerkev v Loki.

Poleg omenjenih cerkvá so bile na loškem svetu že zgodaj tudi še druge. Tako beremo v neki stari listini z dné 27. vinotoka l. 1271.¹⁾

o kapeli sv. Jakopa v mestu; imenuje se ali cerkev, ali pa večkrat kapela, kakor od l. 1293. do leta 1358. itd. Kakšna pa je bila, ali velika ali majhna, v katerem zlogu zidana, o tem ne vemo ničesar. Vemo le toliko, da l. 1532. ni

Zatičina. (Fotogr. Dav. Rovšek.)

več zadostovala časovnim potrebam in razmeram, ker so zgradili popolnoma novo, lepše in prostornejše svetišče božje. O tem nam je sedaj obširneje govoriti.

Sedanja mestna župna cerkev je zidana v lepem gotskem zlogu. Ima tri jednako (10 m) visoke ladije, izmed katerih sta stranski za spoznanje širji od srednje, vse skupaj pa so široke 13,44 m. S presbiterijem vred meri cerkev v dolgost 29,20 m. Vsa cerkev je svodena; svodi

so zvezdasti. V ladiji nosi svode 6 osmoogelnih slopov z okroglim podnožjem. Kapitlji slopov imajo čisto renesanške akantove liste. Kjer se na svodu rebra križajo, olepšani so sklepniki z raznimi okraski in podobami in zato se vidi svodovje jako bogato. Presbiterij je završen s tremi stranmi osmokatnika in je nekoliko nižji od ladije. V presbiteriju je pet šilastih oken z ličnim krogovičjem, v ladiji pa je šest dolgih gotskih oken. V presbiteriju so okna slikana s podobami apostolov. Na zunanjščini pa ima presbiterij šest čveterooglatih močnih podporn

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. l. 1862. str. 78.

„DOM in SVET“ 1894, št. 21.

in jedno manjšo okroglo. Dvoja gotska vrata vodijo v cerkev in nad glavnimi je ta-le napis:

*SanCte IaCobe, CVstos hVIVs VrbIs, nobIs-
CVM sIs, patroCInare nobIs!*

(Sveti Jakop, varih tega mesta, bodi z nami, bodi naš patron!) Ta časoslov nam kaže l. 1532., v katerem je bila cerkev sezidana. Ravno nad glavnim vhodom je v kamen vdolbena podoba Jezusa na Oljski gori, ko se mu bliža sovražna druhal. Nad stranskimi vrati pa je slikana podoba Jezusa pri Jakopovem vodnjaku. Na vsaki strani je prizidana po jedna kapelica z mnogokotnim završkom. Prva, „sv. križa“, je stara 30 let, druga, „naše ljube Gospe“, pa 14 let. Na evangeljski strani presbiterija je prizidan mogočni čveterokotni, visoki zvonik, kateremu so l. 1794. napravili gotskemu zlogu popolnoma neprimerno renesanško streho. To so torej glavne poteze sedanje župne cerkve v mestu.

Kdo pa je sezidal to cerkev? Na zvoniku je vzdana kamenita plošča s tem-le napisom:

. DER . STAT . BAW .

. 1 . 5 . 3 . 2 .

. BARTHOLOME . IVNAWER .

To nam kaže, da se je zidarski mojster, ki je zgradil to cerkev, zval Jarnej Junaver¹⁾, ne pa „Kunaver“, kakor se večkrat bere. Innaverjev (Junaverjev?) je bilo takrat več na Kranjskem. Pavel Innaver je bil Fužinar na Vipavskem in leta 1589. gorski nadsodnik na Kranjskem. Janez Innaver, udan novi veri, je bil l. 1579. sodnik v Kranju. Torej vidimo, da je mestno cerkev sv. Jakopa zidal domačin in ne ptujec. — Prvotna cerkev je bila vsa drugačna, kakor je dandanes. Ni imela niti toliko kapelic, niti toliko oltarjev, kakor dandanes, marveč je bila uravnana prav gotskemu zlogu primerno. Toda ob času renesanškega kvarjenja je mnogo trpela. Najpreje so napravili pred glavnim vhodom veliko, na štirih slopeh slonečo, spakedrano lopo, katero so šele l. 1870. podrli in na mesto nje postavili sedanjo majhno. Na vrhu ob pročelju je bila nemarna kapa, ki je cerkev tako pačila, da bi človek skoraj ne mogel spoznati njenega zloga. Gotski oltarji so se odstranili iz cerkve ter nadomestili s težkimi, masivnimi, renesanškimi. Dolga gotska okna so deloma zazidali, prižnico so nadomestili z ostudno baročno leseno itd. Najžalostnejše pa je to, da so slikani in vmes pozlačeni strop brez usmiljenja pobelili, ne da bi se bili menili za umetniška dela prejšnjih časov. Zares pravi barbarski vandalizem je preplaval vso cerkev. Ko so umetniško izobra-

ženi župniki popravili napake preteklih časov, dobila je cerkev zopet zlogu primernejše lice.

Ozrimo se sedaj na notranjščino. Oltarjev ima cerkev dandanes petero. Veliki oltar je posvečen¹⁾ sv. apostolu Jakopu St. in je doživel mnogotere premembe. Bil je lesen, pa tudi samo slikan, dandanes je iz cementa. Vrh sklepa je pisana piramida, ki je sestavljena iz umetnega omrežja; skozi pisano steklo blišči solnčna svetloba v sveti hram. Tabernakel iz belega marmorja se lepo vjema z drugo cerkveno stavbo, samo da nima baldahina. Prejšnji renesanški kameniti tabernakel pa mogočno krasi vrhniško župno cerkev.

Za velikim oltarjem je stranski oltar svete Katarine zgodovinsko zanimiv. Prvi oltar tej svetnici na čast so ustanovili na kvaterno sredo v postu l. 1525.²⁾ še za prejšnjo cerkev ali kapelo sv. Jakopa v mestu svetni duhovnik Hanns Kollman in loška meščana Jurij Friedl in Pavel Marn. In ta je bil pozneje tudi v novi cerkvi. Stal je ondi, kjer je dandanes zakristija, obrnjen po cerkvi doli. Nanj je bil ustanovljen beneficij, kateri je imel lastno hišo. To so prodali leta 1804. za 927 gld., ko so napravili župni dvorec. Ob času renesance pa je izginil ta oltar in mesto njega je l. 1694. baron Marko Oblak pl. Wolkenberg dal napraviti nov renesanški oltar iz črnega marmorja, katero delo je bilo lepo, če tudi ne v cerkvenem zlogu. To nam pové napis, izklesan v plošči, vzdani v steni. Pred nekaj leti pa se je ta kapela zazidala ter napravila v njej zakristija, oltar pa se je postavil pred steno, da je v soglasju s svojim nasprotnim sosedom. Posebno vkusno vloženo delo je antependij pred menzo.

Nasproti oltarju svete Katarine, kateri ima umetno, na platno slikano podobo, je oltar presv. Rešnj. Telesa iz črnega marmorja, jako masivno težko delo. Na platno slikana podoba je tudi umetno delo. Ta oltar je dala napraviti l. 1700. bratovščina presv. Reš. Tel., rekše Jože Zanetti, kateri je v ta namen zapustil bratovščini 208^{1/4} tedanjih gld. Ko pa je Jožefova vlada razdejala bratovščine, hoteli so prodati tudi ta oltar iz cerkve. Naposled so ga vendar pustili s tem pogojem, da cerkev plačuje iz svojega imetja za ustanovljene maše Zanettijeve.

V stranski kapeli na moški strani, katero je zidarski polir g. Jan. Molinari iz dobrote sezidal na lastne stroške, postavil je M. Ozbič iz Kamnika l. 1879. novi oltar naše ljube Gospe. Delo je

¹⁾ Flis: Stavb. slogi str. 125. — Letop. Mat. Slov. l. 1880. str. 10. — Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1856. str. 47. in l. 1867. str. 12. — Letop. Mat. Slov. 1870. str. 113.

¹⁾ Posvetil ga je dné 12. vinotoka 1834. ljubljanski škof Ant. Al. Wolf ter vložil svetinjo svete Jukundine, sv. Teomnesta in sv. Centina.

²⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1852. str. 51.

izdelano iz cementa v gotskem zlogu in vkusno sivkasto marmorovano. Ta oltar se je postavil tukaj namesto onega, kateri je preje stal ondi, kjer je sedaj lepa gotska prižnica. Bil pa je preje izdelan iz domačega rjavkastega marmorja v spakedrani renesanci ter posvečen je svetemu Janezu Nepom. — V nasprotni kapeli stoji od l. 1887. jednako marmorovan somerni leseni oltar sv. Križa, ki ga je izdelal loški podobar g. Jan. Šubic za 300 gld. V tej kapeli so nekdanje postavljali o velikonočnem času božji grob, danes pa ga stavijo v nasprotni kapeli.

Pozabiti ne smemo krasnega križevega pota. Podobe je slikal po Führichu Jožef Plank na Dunaju l. 1879. Okvirje v gotskem zlogu pa je napravil J. Gosar, dupljanski podobar, po 60 gld., slikarja pa stané 1000 gld. Lahko rečemo, da je ta križev pot za šenklaškimi v Ljubljani prvi na Kranjskem.

Druge posebnosti so: v gotskem zlogu primerno l. 1865. izdelane klopi iz trdega lesa, katere so stale okoli 1400 gld. in so prav pripravne. Tlak v presbiteriju so bele-višnjevedeče plošče v obliki rombovi, v ladiji pa so bele in modre čveterokotne plošče. Posebno lepa pa je pregraja v presbiteriju iz črnega marmorja namešanega z rmenkastim. Tudi dva lepa kropilnika précej ob vhodu pod korom poveljučujeta sveti prostor.

Ako premerimo prostor poleg nekdanje zakristije pod zvonikom in gremo čez 100 stopnic kvišku v zvonik, pridemo na kraj, kjer lepo v kvart-sekstakordu ubrani zvonovi dajejo čast Bogu. Štirje so, izmed katerih veliki tehta 4173, bratovski 1679, srednji 884, mali pa 502 stotov. Poleg raznih olepšav in napisov in podob naj omenim le napis velikega zvona, kronografikon:

*CanIMVs honorI DeI nostrI aC beatI IaCobi
apostoLI.*

To nam pravi, da ti zvonovi pojó v čast božjo in svetega apostola Jakopa od l. 1863. Ulil jih je ljubljanski zvonar. Pred temi pa so bili v zvoniku za polovico lažji zvonovi. Veliki je bil od l. 1730., bratovski od l. 1694., mali pa od l. 1795. Srednji, težak 1640 stotov, zvoni sedaj v Leskovici pod Blegašem. In ko so nove napravili leta 1863. ter jih z veliko slovesnostjo vsprejeli, nabrali so takoj nad pet tisoč gold. radovoljnih darov zanje, kar kaže, kako darežljivi in za božjo čast vneti so loški prebivalci.

Poslednjih 50 let se je loška cerkev silno izpremenila in zboljšala. Že l. 1855. je cerkev dobila popolnoma novo streho in vse drugačno, krasnejše zvonanje lice, kar je stalo nad tri tisoč gld. Od tedaj pa je dobivala vedno več lepote po duhu gotskega zloga do današnjih dni. Rajni gosp. B. Šoklič je skoraj vsako leto

svojega župnikovanja napravil kaj novega, kar je bilo v lepoto cerkve in župljanom na čast. In sedanji župnik g. Ivan Tomažič neumorno nadaljuje pričeto delo olepšavanja hiše Gospodove v duhu gotskega zloga. Omenjam umetno izdelano gotsko monstrancijo, gotski ciborij in kelih, svečnike po oltarjih, lesteneč sredi cerkve: vse to nam jasno kaže dobri vkus za cerkveno olepšavanje. Bog daj, da bi še zvonik kmalu prejel prepotrebno gotsko streho, potem bo mestna župna cerkev krasna stavba.

9. Nunski samostan in cerkev.

Ko je l. 1253. umrla sv. Klara, poveličeval je Bog njen grob z mnogoterimi velikimi čudeži tako, da jo je papež Aleksander IV. kmalu nato prištel med svetnice. Njeno čiščenje in posnemanje njenega redovnega življenja pa se je jelo širiti na vse strani. Tudi po Kranjskem so se zidali samostani sv. Klare, in redovnice so se zvale „Klarise“. V Škofji Loki so se ravno sto let po smrti sv. Klare nastanile redovnice te vrste.

Leta 1352.¹⁾ na sv. Jurija dan je brizinški škof Albreht dovolil svojemu zvestemu kapelanu Otakarju Blagoviškemu (von Glowitz = Glogowitz), župniku kamniškemu, da sme s svojim posestvom v Loki storiti, kar mu drago ter prostovoljno voliti komur in kakor hoče. In ker namerja v Loki zidati klariški samostan, odobruje mu to, obljubujoč, da ga hoče varovati in podpirati pri tem podjetju.

Nato prosi Otakar tedanjega župnika loškega Hilbranda Hacka za dovoljenje, da sme zidati samostan. Ta mu sicer dovoli dné 30. prosinca leta 1358.²⁾, toda pogoji so bili ostri. Župni cerkvi je moral plačati 86 mark in ji podariti neko njivo, ki je bila blizu župnišča. Bodoči samostan se je moral zavezati, da bode četrti del navadnih dohodkov dajal župni cerkvi. Brez župnikovega dovoljenja se ni smela v samostanski cerkvi opraviti nobena maša; ako se je dovolila, smelo se je to zgoditi šele potem, ko je bilo končano duhovno opravilo v župni cerkvi in v kapeli sv. Jakopa. Pridigovati v samostanski cerkvi pri odprtih durih se je smelo le ob nedeljah, nikakor pa ne med tednom ali v praznikih. Ako so koga pokopali v samostanski cerkvi, vršiti se je moralo duhovno opravilo v župni cerkvi ali v kapeli sv. Jakopa v mestu. Samostanska duhovnika nista smela brez dovoljenja župnikovega ali njegovega vikarija ne izpovedovati, ne drugih svetih zakramentov deliti župljanom. To trdo pogodbo je potrdil

¹⁾ Samostanski arhiv.

²⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1680, str. 82. — Zahn: Cod. dipl. A—Fr. II. stran 317. in 321. — Milkowicz: Klöster in Krain, str. 174.

dné 13. svečana¹⁾ istega leta tudi oglejski patrijarh Nikolaj. Iz tega spoznamo, kako krepko je svetna duhovščina varovala svoje pravice nasproti redovnikom v tedanjih dneh.

Na sv. Egidija dan istega leta pa je Otakar potrdil s pismom, kaj vse voli za vzdrževanje samostana, da bi redovnice tem lažje živele bogoljubno in pobožno. V moravški župniji je volil te-le kmetije: v volski dolini (ze dem Ochssental) štiri, v Orehku (Nusspawm) dve, zgorej Gorice (Goritzen) pa jedno. V dobski župniji so bile te-le: v Šijah (Seyah) jedna, pri rdečem hribu (Rotenpüchel) jedna, v Javorju (ze Ahoren) jedna, v Podlipniku jedna, na Češnjici (Cherstein) dve, v Gelniku dve, v Gabrovcah dve, v Dobu dve, v Selcih (Selitz) dve, v Srednjivasi dve, „ze Wrtz“ jedna, „ze Költzach“ dve. V

¹⁾ Izvestja III. str. 246.

mengiški župniji je bila jedna kmetija v Podgorici, v kamniški je bila jedna v Srednji vasi. Pet kmetij je bilo tudi v dolini pri Sovri (Zaewer), štiri pa pri Savi v Logu (Lug) v šmartinski župniji. Vseh teh kmetij skupaj je bilo 37, katere je z vsemi pravicami Otakar podaril klariškemu samostanu v Loki. Tako nam pové na pergamentu pisana listina s tremi, še dobro ohranjenimi pečati, namreč župnika Otakarja, potem strica Gebharda, kapelana sv. Janeza oltarja, in mesta kamniškega. Ta listina se hrani še dandanes v nunskem samostanu.

Tako se je torej klariški samostan ustanovil in zgradil v Škofji Loki pod gradom brizinških škofov ob vodi Sovri, ki teče ob mestu. Izprva ni bil posebno velik, kakor kaže še dandanes stari del samostana, vendar dovolj prostoren in tedanjim potrebam jako primeren. (Dalje.)

Poročilo.

Trijé golobčki beli
Čez goro so leteli;
Vojaku vzdihni so trijé
Iz tožnih prs privreli:

Oj, tamkaj za gorámi
Me čaka sè solzami
Nevesta draga, miljena,
In srce z upom mami.

Ki se od nje je ločil,
Na prujem se poročil
Nezvest z zemljico črno je —
To rad bi ji sporočil.

„Golobčki brzokrili,
Lahkó, lahkó bi bili
Ponesli vi o meni vest
V moj rodni kraj premili.

Nikár naj več ne čaka
In tožna naj ne plaka,
O, saj ne bo nikdár, nikdár
Objela več vojaka,

A kaj! — Le odletite,
Ljudem radost znanite;
Poslance druge jaz imam,
V odejo črno krite.

Vi vrani, gladni vrani,
Krog mene v jatah zbrani,
Gostija glasna danes vam
Na tihi bo poljani — — —

Potem pa poletite
Čez gore skalovite,
In tje — vi znate bolje to —
O meni vest nesite!“

Gojko.

Vran.

Osamljena loza, gábrova loza,
Brezlistne veje, rumení mah;
Pokoja grobnega ni me groza,
A tebe, črni vran, me je strah.

Grohočeš v tišino, prijatelj smrti,
In samopašen prežiš na plen.
Naj zvenejo travniki, loze in vrti,
Kaj briga pomlad te in kaj jesen!

Na veji čepiš samotnega loga;
Dozdeva se mi, ko zrèm te molcé,
Da meni tvoj glasni grohòt se roga:
Brezumni človek in tvoje — srcé!

Anton Medved.

Slovenski cerkveni govor iz l. 1706.

(Priobčil J. Mantuani.)

Raziskujoč razne arhive po Kranjski, prišel sem i v arhiv turjaški na Dolenjskem. Nisem bil prvi obiskovalec. Ves arhiv je pregledal že g. pastor Th. Elze in priobčil dokaj regist (zaznamkov vsebine) v „Mittheilungen des historischen Vereins für Krain“, l. 1861. Tedaj se je zvedelo nekoliko več o pomembnosti tega arhiva. A pred Elzejem je bil ob koncu minulega veka ali v začetku sedanjega mož, ki je vse starejše listine prepisal — in to natančno in vestno — na močen papir, katerega je pridal izvirniku. Od tedaj pa do danes je trpel izvirnik zaradi mokrote; pisava se včasih težko bere; v takih slučajih podaje prepis jako vestna dopolnila izbrisanemu ali poškodovanemu tekstu. Umevno je, da so ta arhiv prav cenili tudi prednamci. Žal, da je ta imenitni grad, dom jednega izmed najstarejših plemstev, dalje časa bil neoseljen. Tedaj je prišlo mnogo zgodovinskih dragocenosti narazen, in tudi v arhivu se pozna ta „interregnum“. Tem večja zasluga gré pa sedanjemu gospodu Turjaškemu, grofu Leonu, ki čuva dom svojih očetov in njegove zbirke.

Pred nekaterimi leti je preiskal tudi gospod Šumi ta arhiv, ponatisnil nekaj samovoljno izbranih listin v svojem „Archiv für Heimatskunde“ — a prave podobe ni podal.

Posamični učenjaki in zgodovinarji se večkrat oglašajo v Turjaku, išoč posamnih listin. Na ta način se lahko zgodi, da se zbirka pri iskanju razmetava, še bolj zmêde. Vsakemu preiskovalcu je torej naloga, pregledati v svoje svrhe vso zbirko. To je pa precêj dolgotrajno, mučno — in prašno — delo, katero ne ugaja vsakemu preiskovalcu.

Uveril sem se ob svojem zadnjem obisku v Turjaku, da na Kranjskem ne poznamo in ne cenimo dovolj te lepe, za zgodovino tako pomenljive zbirke. Tu imamo lepo število izvirnih listin, pač šele od 13. veka naprej. A razven teh je tu nagromadenega še sila veliko gradiva in to neporabljenega.

Koliko zgodovinske imenitosti in zanimivosti imajo samo brezštevni — ali bolje rečeno — nešteti urbarji! Ondi so zabeležena posestva, katera so nekda pripadala Turjaku, njihovi posestniki, imena njihova in njihovih vasij, dohodki, davki, desetina, premembe teh posestev, imena prekupcev, pravice in dolžnosti grajskih podanikov, prihodki grajski — torej vse, kar more osvetliti gospodarstvo v 16. in naslednjih vekih.

A razven teh imenitnih prič za življenje nam malo znanega 16. in 17. veka hrani grajski arhiv tudi dnevnike, zapisnike sodne in davkarske, kaže nam tudi to stran ljudskega delovanja. Brezštevna so zasebna pisma, včasih tudi od najvišjih oseb, od vladajočih cesarjev, kraljev, vojvod in zunanjih knezov in kneginj. Ta pisma kažejo mnogoštevilne zveze hiše Turjačanov pa tudi njihov vpliv v vseh časih. Turjačanje so bili vedno v imenitnih deželskih službah; vladarji so bili vedno pozorni nasproti temu močnemu rodu. Kadar se je bližala nevarnost, prinesel je cesarjev sel v Turjak prošnjo za pomoč; kadar je bila nevarnost pri kraju, dospela je zahvalnica. Osebne razmere med plemstvom so bile posebno v 15. veku prav živahne. Kupne pogodbe in menjalna pisma, pa tudi dolžna pisma in pobotnice so zastopane v lepem številu. In na vse to se Dimitz v svoji zgodovini kranjske dežele ni oziral. Žal!

S temi vrsticami sem hotel le opozoriti na to domačo velecenjeno zbirko, osobito, ker bo po nameravanju gospoda grofa Leona Turjaškega kmalu urejena in lahko pristopna. Umevno je vsakemu omikancu, da se mi Kranjci ne moremo in ne smemo zadovoljiti s tako zgodovino, kakoršna je Dimitz-ova. Premnogo je treba popraviti, dostaviti, razširiti in dognati. Tega ogromnega dela ne premore eden sam, tu je treba združenih močij. Posamične odseke zgodovinske je treba obdelavati razsodno in temeljito, da se nabere dovolj gradiva za pragmatično in jednotno pisano zgodovino naše kranjske domovine.

Med onim gradivom v arhivu turjaškem sem dobil tudi majhen drobec, kaže nam v drobni podobici nekaj krajevnega življenja, zasebni prigodek in tedanje narečje. Ta drobtinica je slovenski cerkveni govor iz leta 1706.

Zanimiv je ta govor zaradi jezika. Priobčujem ga popolno v pristnem pravopisu in označujem tudi posamezne vrste z navpičnimi črtami. Poprej pa opozorim na nekatere posebnosti, ki so se mi pokazale ob prepisavanju.

Govor je nadalje zanimiv kot govorniški izdelek. Vidi se, da je pisan, kakor se je govorilo. Na nekaterih mestih je govornik pri spisavanju pač stavil „etc.“ ali „etc. etc. etc.“ Na takih mestih je vedno pristavil lahko kak „locus communis“, kakor se tudi dandanašnji večkrat dogaja.

Zanimiv je govor zaradi vsebine po logiki in razredbi. Natančna razredba po vnanjosti,

najivnost, pravo razkošje s citati, domišljavost in posiljena ponižnost (primer. v govoru ona mesta, kjer govornik sebe omenja, kake pridevke rabi — nasprotno pa očitno svojo učenost razkazuje), igranje z anagrami in kronografi in nekateri dogmatični — naravnost rečeno — pomisleki (prim. *magnos Deos colens; deos suos plane placans*, in dr.) zraven dobrih pobožnih in jedrnatih mislij — vse to podaje nam precēj jasno podobo svečanosti, govornika in govora — pa tudi dovoljuje sklepati, kakšno da je bilo in moralo biti poslušalstvo.

Kaže nam tudi — dasi ne baš jasno — vzgojo tedanjega duhovenstva in kaj se je zahtevalo od njega. Skratka — spis je zanimiv; še bolj pa nas zanima, ker je prirejen za posebno priliko, ker je natančno datovan, ker je govornik znan in slavljenec tudi.

Spis obsega nekaj vrst nad devet strani na petih listih majhne oblike ($20.7 \times 15\text{ cm}$).

Vnanja oblika je jako čedna; pisava prav drobna, a jasna. Pisec rabi tudi pri pisavi slovenščine iste kratice, kot so v rabi za latinsko hitropisje, n. pr. $\underline{p}$ = per; $\bar{p}$ = pre; $\bar{ka}$ = kader. Pri navajanju citatov krajša besede; istotako pri besedah: svet, svetnik, Devica Marija, katolišk i. dr., katere sem vselej med voglatimi oklepaji [] izpopolnil, če je bilo treba. Potrebo izpopolnjevanja sem videl tam, kjer se kratice ne umeva sama ob sebi ali pa bi bilo težko ali vsaj mudno, razreševati jo. Včasih je v resnici težko uganiti, kaj je pisec mislil povedati; pri dveh se mi ne vidi razrešitev gotova in trdna. Tako „Don.“, kar razrešujem „Donatorju“ (primeri tekst), in „FF. MM.“, kar razrešujem s „Fratrum minorum“; vendar pa ne vem, kje bi bilo iskati tega navedenega mesta. Znano je, da so stare izdaje govorov, osobito cerkvenih, prenapolnjene takih bajk — zakaj legenda se ne smé imenovati to, kar se na rečenem mestu pripoveduje, vsaj v boljšem zmislu ne — in s tem je preiskava otežena, če ne naravnost nemogoča.

Tretjo kratico ali bolje znamenje za ogovor piše govornik „-M-I-“. Nedvomno stoji to znamenje za naš moderni P. N. (ali P. T.), kar more značiti vse. — V spisu sem razreševal to znamenje z „lubi“ ali „andohtliui ukubsbrani“ ali z „ukubsbrani“ brez pridevnika. To sem povzel iz analogij drugih mest.

Latinske citate podčrtava govornik v znamenje tehtnosti; le jednega menda ni podčrtal, to gotovo le nesamovoljno. Kadar pa govori latinsko, ne da bi navajal, tudi ne podčrtava. Držal sem se tudi v tem povsodi izvirnika.

Nove odstavke tvori po popolno vnanjem obrazcu ne gledé na to, je-li opravičeno ali ne.

Tako piše večkrat popolno nov odstavek, dasi je prej stavil le vejico, in ga začenja logično tudi z malo začetnico. To je pri njem sicer res slabo znamenje, zakaj i za piko začenja nov stavek celó navadno z malo začetnico. Vendar dela sam zavedno izjemo pri odstavkih, in piše veliko začetnico, če je odstavek tudi po bistvu na mestu.

Da je naš govornik pisal vse svoje govore, vidi se iz napisov. Zaznamenjal si je kraj, leto in priliko govora. To dela le natančen človek, ki zbira svoje spise, da vé, kdaj, o čem je govoril. Bog zná, koliko imamo še takega slovstva! Morebiti še leži in prhni, posebno v podstrešjih starih župnišč.

Kar se tiče pa besede same — je slaba slovenska. Skladnja je čudna zmes latinske in nemške pisarniške. Nekateri stavki so povedani naravnost latinski, samo da stojé mesto latinskih slovenski ali pa naravnost nemški izrazi. Drugi so po skladnji pol nemški, pol slovenski, zopet drugi nemški.

Nemčizen vse mrgoli n. pr. zakramente ven dajejo; tu se more doli vzeti ali se lahko doli vzame itd. Ravno tako bogat je v ptujkah. Zapomnil sem si te-le: taužent, žlahtno, narnucniši, arcnijo, studirali, zgruntat, troštal, ratat, fabule, historije, gvišnu, gnado, štimani, žegnan, pregnadlivimi, andohtlivimi, gmajn, audijenc, folku, nucu (= utilitati), vižal (= dirigere), glihe, trugo (= tumba), jogrom, kunštniga, firšte, naspizajo (= saturantur), pergliha, leben, kušal (= osculari), cira (zirra = concoquere), neizgruntana, špot; stavek: „skusi ferdamanu shleht preshtimaine tiga folka“, kjer je ptujk kar nakopičenih; nadalje: zašpotujejo, frahtujejo (= contemnunt), štrafinge, lauter (t. j. samo nemški lauter), ofre, vae (= weh = gorjé, dasi mu beseda ni neznana in piše tudi „gorrè“), gvišnu, disilih (= licet, quamvis), pur (= purus), tail (= pars), nature, žiher, flisom in flisik, aifrig, tugenti (celó tautologija: čednosti inu tugenti!), zamerkahte, lon, brumnu (= pie) i. dr. več.

Med temi ima pa tudi nekaj slovenk, v oblikah pri njem in sploh nenavadnih. Take so: potrdi (nom. potrd, gen. potrdi = argumentum), hlad (gen. hladú = refrigerium), shiuenie (gen. shiuenia, dosledno tako; = vita), perprofhina (gen. perprofhine = simplicitas), grede (3. p. sing. praes. ind. od grem = it), s krijo (instr. od kri = sanguis).

Pravopis je fonetičen. Naš govornik piše, kakor se mu sliši. Ob tem pa zamenjava čisto znamenja za različne glasove. Tu podajem najprej vrsto besed, ki naj pokažejo njegovo fonetiko sploh, potem bom pa navêl še nekaj posamičnih slučajev za pisavo izvestnih oblik.

Torej pregledna skupina: Immenuana, leip in lepi, tulikain, uzherai, dones, satu, moimi, resuefselim, farca, praeskarbil, vedeozha (= notus!), prieti, niega, uehshi, Buh (dosledno tako, a: Boga), prepouei, samoreo, diaine, pakla, kralou, na nebi, angelom in angelam, mafhnikom, nortuuehshi, naueim, fdai, sinouu, vus, lohku, spofhtuuaina, oprauleio, neprei, gorre, polle in pole (= ecce), sanizhuuauzom, nih, vuzhite, ble (= magis), uener (= tamen), fhtiueine (= numerus!), lublifhi, uekoma, prizhnih (praesentium) i. dr. — Razvidno je iz teh primerov, da naš „pisatelj“ ni imel nikakoršne slovensko-slovstvene podlage, temveč, da je pisal, kakor se mu je zdelo, ne ozirajoč se niti na oblike, niti na doslednost. Vendar je pa pri nekaterih glasovih postopal nekako dosledno.

Za trdi *i* piše *y*, vsaj redno. N. pr. oshiuy, stury, odpusty, leshy, kry, rody (a rodilla), myn (= minus), Troyzi, a tudi: saupie, kri.

Za mehčani *i* stoji vedno in precëj dosledno *ij*: utuoiy, s moijm, (a tudi s moimi), ijh, ufsuojim (= in suâ), cefsarij, gostarijam, neobstoj, boshyga (gotovo m. boshijga), potem pa oblika *s* krijo (= sanguine) in obhaijllu.

Glasov *i* in *j* pa ne loči, in piše: boshio, ie, narpoprei, praedigariom, niemu, tuoi, in: jest (= ego), jutru, jesikom, vifsokurojenimi, gouorjeine, dajat, prejelli.

Kar se tiče pisave samoglasnikov sploh, je najprej opomniti, da loči naš govornik njiju dve vrsti: poudarjene in nepoudarjene,

Poudarjene označava s podvojenim soglasnikom, včasih tudi tam, kjer bi tega pričakovati ne smeli. N. pr. berrefh, uselli, poslufhalli, fturilla, poshtenne, farre, fhtimanna, billa, saslushilli, saupilla, mollio, otemnella, silla, merralla, straffal, fashpotualli, shiuelli, nenavuzhilli, deshelli, obhaijllu, deilla, dobill, groffu, skoffa, skesalli.

A na isti način piše tudi tam podvojeni soglasnik, kjer bi ga danes ne pričakovali, n. pr.: cillu (= celò), molliti, tellu (= corpus), polle (m. poglej), telleta, neuedilli (= ignorassemus), sataijll, postauilla, flifhalli, tellefsa (= corporis).

Dosledno pa nahajamo čisti *l* ob koncu in v sredi besed, n. pr.: bil, ushil, ratall, shiuil, dozhakal, dobil, pomladil, dial, bili, dolshni, semli, hotl, sameril, dopadal, rodil, podal, dobill (!), imel, hualil, dolgo, bral, mogl, ven delil, fhegnal. Ali naj iz tega sklepamo, da se je tedaj *l* govoril?

Zanimivo je, kako izraža na pol glaseči se *e*. Največkrat ga znači *z i*: spuuidi, samiga, cillu, voli (accus. pl. besede vol), nefsil, ditezhnih, lipu (= pulchrum), hlapiz, Diuize, kir, dopadil, lipu, dilefhnost, ftarifhi (acc. pl.!). Razven tega rabi često tudi *a*: upakl (in infernum), caiphe-

shauiga, sarza, persarzhni, parui (= primus), zharko, fhal. A tudi *z u* in *z o* ga izraža v posameznih slučajih: vus (dosledno tako = totus) in odporla (= aperit).

Za glas *u* rabi vedno le pravo znamenje: zhudnifhi, jutru, studerali, drugi. Nasprotno pa rabi za glas *v* obe sorodni znamenji (namreč po tedanji fonetiki sorodni) *u* in *v*. N. pr. shiuil, prauo, mafhtua, ponouil, ufsimi, duhounimi, resuefselim, shiueinu, ufsuoiym (= in suâ), saueise, uishal; a tudi: vifsoke, vefseli, vam, v nebfesih, velika (prim. Velika zhst, uelika oblast (!), vishi . . .

Kar se tiče inih glasov, so posebno sikavci najbolj nestalni.

Dosledno izražen je *c z z*; tudi za *č* je redno pisan *zh*, le jedenkrat se nahaja zloueku, kar je pa gotovo le lapsus calami. A stvar postane kmalu bolj zamotana in nestalna.

Za glas *s* piše *s* in *f* v začetku, *f*, *s* in *fs* v sredi, *s* in *sf* na koncu. N. pr. se, si, skusi, sam, so, sebi, farca, flabe, ftare, fiui; v sredi: pernefssem, vifsoku, resuefselim, zhafsa, nifso, pa tudi preslabim, zhastiti, mesti, gospud, historie, resnizhnu, zhastiti, persarzhni, taifte, ftarosti, sadosti, poslufhalli; ob koncu: dones, christus, nebes, reis, vus, vas, nas, a tudi zhafs.

Pri ptujkah in udomačenih besedah rabi mu za *š* (kot se dandanes izgovarja) le prosti *s*: spotliuu (= špotlivu), studeraine, straffal, straffinga, puhstobom, fyrstaue, skoffa.

Sicer rabi za *š* znamenji *sh* in *fh* v začetku in v sredi, *fh* ob koncu: she (= noch), nor-nuznifhi, troshtal, pifhe, guifhnu, ufshmarie, Teriashkimu; ob koncu: rafefh, koreninifh, mafh, bofh.

Za glas *z* piše redno *s* v začetku, v sredi in ob koncu; vendar mu včasih tudi *f* uide: sloshiti, supet, satu, se (= pro), slu, sauese, semli, suesdam, skusi, resuefselim, pa tudi fdrau; is, zhes. Za *ž* piše redno *sh*, le izjemno *fh*. N. pr. taushent, sloshiti, oshiuy, leshal, she (= iam; prim. she = adhuc), ushil, shiuil, boshio, shegnan, saslushilli — a papefha.

To vse nam je dokaz, da je bil naš govornik po olik in vzgoji domačemu ljudstvu popolnoma ptuj; pisal je nezavedno, le po površni sodbi svojega, za slovenščino gotovo nekompetentnega, ušesa.

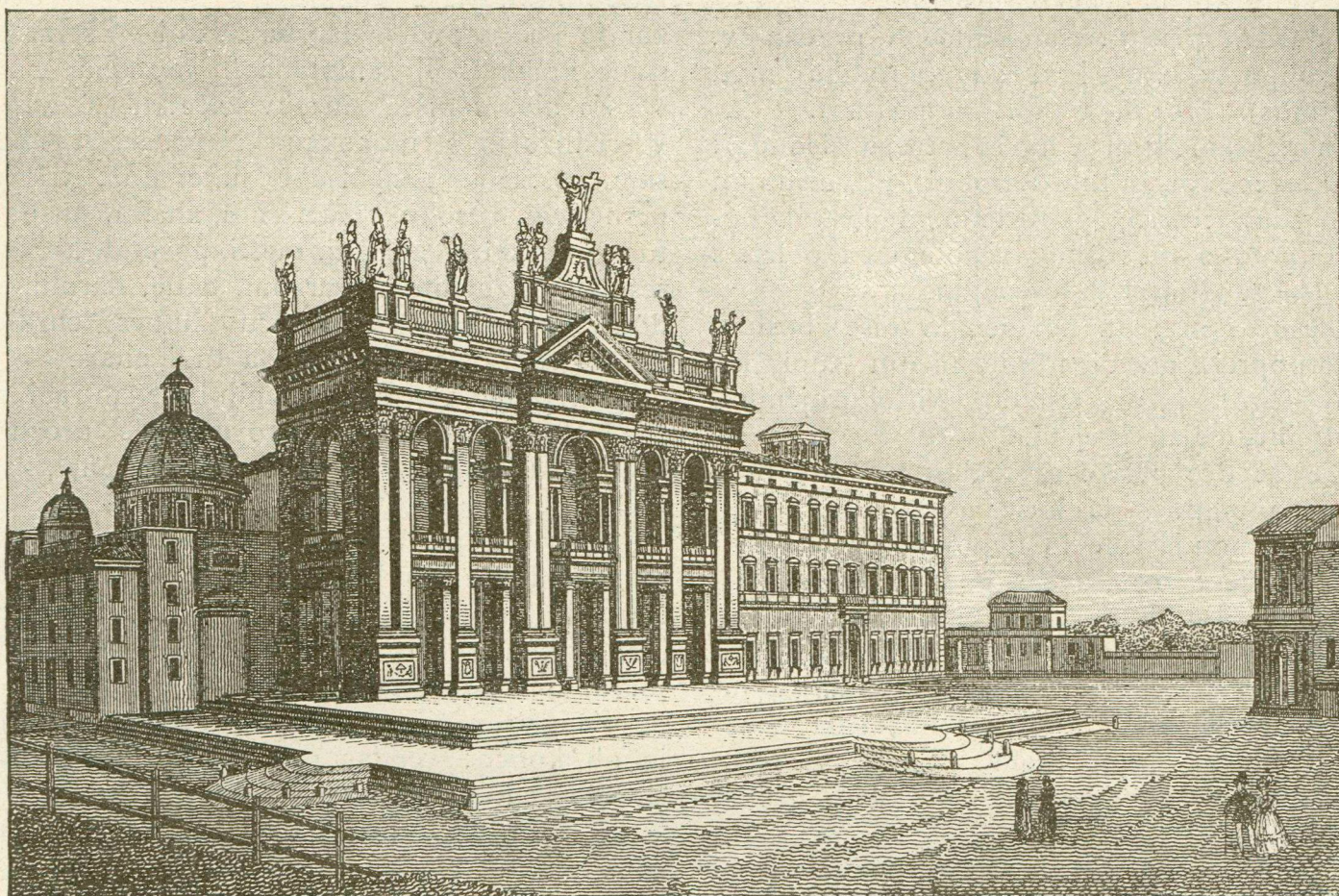
Imamo pa še nekaj zanimivostij v tem spisu, ki so sicer le malenkostna igraka — a ravno zato označujejo oni čas tem bolje, jasneje in krepkeje, ker se vidi, s kako zavedno resnostjo se je naš govornik ž njimi bavil — in v govoru tudi malo pobahal.

Taki igrači sta dva „anagrama“. Tako se imenuje izpremembra črkovnega reda v besedi ali stavku, bodisi da se bere narobe (palindrom),

ali pa da se črke samovoljno prestavijo in sestavijo. Tu bom razvil ta dva anagrama, da bomo videli, da niti za igračo ni imel posebne nadarjenosti naš umetnik. Iz stavka: „Urbanus Iupiter hisce donis ad saecula virum trahat“ je naredil: Balthasar Wurcerus hodie secundo primitians vivat. — Postavi črke prvega stavka po številkah, dobiš — sevé šele mutatis mutandis — pravi stavek:

10	9	1	2	27	11	7	32	16	30	34	4	14	12	5	36	17	13	22
V	r	b	a	n	u	s	I	u	p	i	t	e	r	h	i	s	c	e
20	19	38	21	23	6	28	39	29	24	25	26	3	8	40	41	15	42	33
d	o	n	i	s	a	d	s	a	e	c	u	l	a	v	i	r	u	m
35	31	37	18	43	44													
t r a h a t.																		

Drugi anagram iz stavka „Ecce Balthasar Wurzer, sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo et inventus est justus“ se glasi: „Hanc rem laudat è Diis, sustulit necesse nutui, qui vita gaudet bona probis secure successurus“, prava spaka latinščine in mislij. Narejen je po istem kopitu kakor prvi. — Bolje so se mu posrečili kronogrami — dasi je tudi latinščina često stokala. Množica teh kronogramov kaže, da je največ časa pošlo pri tej malenkostni igrači. O duhovitosti našega govornika dobimo tudi malo jasnejši pojem, če sami sledimo in preskusimo, kar nam pravi. Z najboljšim namenom je prevzel nalog, da izračuni, kolikokrat je slavljenec Boga počastil s svojimi mašami.

Lateranska cerkev v Rimu.

Za vsoto dobi za petdeset let 18310 maš. To je napačno; kako je prišel do tega? Zanimiv slučaj je to, ki se dá duševno razložiti. Mož je mislil vedno na 50letnico. Številka 50 je bila središče, okoli katerega se je vse vrtelo. Napaka je pa nastala tako. Najprej si je izračunal vsoto za petdeset navadnih let, t. j. $365 \cdot 50 = 18250$; k tem je hotel prišteti še maše prestopnih let. V to svrhu je delil $50 : 4 = 12 \dots$; a število

2
50 ni mu dalo mirú; hotel je pomnožiti 12 še s 50, a pozabil je potem produktu dodati ničlo; tako je dobil le 60 maš za dvanajst prestopnih let, mesto 600, kakor bi moralo biti po njegovem

računanju. Teh 60⁷ maš je prištel zgornji vsoti — in dobil 18310 — torej kakor smo videli precēj dolgotrajno delo, pa še napačno po sklepu — torej gotovo ne na slavo našemu govorniku.

Čudno se nam sliši tudi, da je bil Mojzes mafhnik. To besedo rabi namreč dosledno v istem pomenu kakor „sacerdos“. Mafhnik mu je duhovnik nasproti laikom, katere imenuje „deshelske“. Takih posameznostij bi se dalo navesti še mnogo. A tem nasproti moramo vendar-le spoznati, da je jedro govora izvrstno, krepko in lepo mišljeno. Treba ga je dvakrat, trikrat in morebiti večkrat brati, predno izgi-nejo potežkoče, katere napravljajo te popisane

posamičnosti. Ko beremo govor prvokrat, ne moremo dobiti jasnega pojma o njegovi notranji veljavi, toliko zaprek dela sam jezik in nedosledna pisava njegova. Šele, ko se po večkratnem branju odstranijo te zapreke, stopi nam čista podoba temeljne misli pred oči. Naš govornik je bil sevé vzgojen po svojem času; njegov izdelek je kot značilna laskulja one dôle: pravo, naravno, temeljno podobo človeške glave je popolnoma pokrivala — in to vse s ptujimi pripomočki in pritiklinami.

Naravno je vprašanje, kdo je bil ta govornik. Svojega imena sicer ni zapisal, a vendar se dá z gotovostjo dognati, kdo je bil. — Govor je bil spisan in govorjen ob zlati maši teda-

nega župnika škocijanskega, Baltazarja Wurzerja, kakor se vidi iz pripiskov na govoru samem.

Wurzer je bil dolgo časa v Škocijanu, menda vse svoje življenje. Po natančni izjavi govornikovi je daroval Wurzer leta 1656., peto nedeljo po veliki noči, prvo sv. mašo. Velikanoč l. 1656. je bila dné 5. malega travna, torej peta nedelja po veliki noči dné 15. velikega travna istega leta. To nam tudi pové, da je bila svečanost v Škocijanu dné 15. vel. travna, ker je bila na ta dan v rečenem letu tudi nedelja. Komaj jedno leto po novi maši je poklical grof Turjaški Wurzerja v Škocijan kot duhovnega pomočnika; kot tak je delal po besedah govor-

Notranjščina lateranske cerkve.

nikovih „okuli 23 leit“. Tu je sevé površno povedano, kdaj je prišel v Škocijan. Skoraj gotovo je prišel tje l. 1659.; zakaj v cerkvenih knjigah je 23 let pozneje, t. j. l. 1682. še vedno kapelan; 8. grudna leta 1682. je krstil še J. B. Wolauiz kot župnik. Wurzerja nahajamo prvokrat kot župnika v krstni knjigi 6. vel. travna l. 1683. Umrl je Wurzer l. 1715., menda meseca prosinca; ker 14. grudna leta 1714. se nahaja še kot boter gostačevi hčeri Evi Kamnic; od tedaj ni več brati njegovega imena. Bil je Wurzer takrat že v pokoju; l. 1714., 9. malega travna je prišel že njegov naslednik Matija Verbančič. Po teh podatkih je bil torej Wurzer v

Škocijanu od leta 1659.—1715., torej nekako 56 let.

Po izjavah govornikovih je bil on tedanji kapelan Wurzerjev. Pisal se je Anton Možic (Antonius Mashiz kot se sam podpisava v cerkvenih knjigah). Slavljenca ogovarja vedno z „moi g. ozhe“, med duhovniki še dandanes znan izraz za župnika, katerega izključno tako nazivajo v nunskih samostanih. Proti koncu govora imenuje ga tudi „naſh g. ozhe“; in kar naravnost svedoči, da je res njegov kapelan, je izrek govornikov na mestu, kjer pripoveduje o številu v petdesetih letih prebranih maš. Ondi pravi: „Tedad kar ie meni uedeozhe, de kar

sem sraun niega shivil, inu negoue farre 6 leit en neureden slushabnik bil...“

Iz njegovega peresa imamo sledeči spis, kateri je zanimiv iz več ozirov, ne da bi bil pisan pravilno slovenski. Vendar nam podaje še jezik

17. veka in zaradi tega je vreden, da se ponatisne, in to tem bolj, ker je pisan od moža, brez slovensko-slovniške naobrazbe, kateri je pisal, kakor je slišal. (Konec.)

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Gorjé je bilo v oni dôbi tem hujše, ker pomoči nikdo niti upal ni. Nikogar pa to ni tako pereče peklo, kakor dve imenitni svetnici onega časa: sv. Brigito, kraljevo švedsko hčer, a še bolj sv. Katarino Sijensko, skromno redovnico v Florenciji, ki je pa z občudovanja vredno krepostjo — dejal bi — vladala usodo takratne zgodovine. Kdo bi čital njeno življenje in ne bi ganjen zaihtel! Neprenehoma sta svetnici molili in prosili, prva papeža Urbana V., druga Gregorija XI., naj se zopet povrneta v Rim! In glej — molitev čistega, nedolžnega srca vse premore. Gregorij je uslišal prošnje Katarinine. Dné 17. prosinca leta 1377. je stopil namestnik Kristusov iz nova na posvečena tla rimskega mesta. Veselje je bilo nepopisno. Tiberski valovi pač že izdavnica niso slišali toliko do neba donečih pozdravov in videli toliko solz najslajše radosti. Gorostasni propad je minul. *Νεφύδριον γάρ ἐστι, καὶ θάπτον παρελεύσεται* — „oblaček je, ki se bo pa hitro razpršil“, rekli bi lahko, kakor Athanasij Veliki o Julijanu odpadniku. Ni-li to bil nujen opomin lahkomišljenim Rimljanom?

Rim je postal zopet papeževo mesto, središče sveta. A kakšne rane so ga razjedale! Kako je krvavel! Kdo ga bo vzdignil iz smrtne groba? To je bilo neizmerno težavno delo. Preteklo je malone stoletje, predno je Rim ozdravel ter se zavedel svojega poklica.

Kmalu zatem, ko so se papeži povrnili v Rim, že pridrvé kakor huda burja nad sveto cerkev nesrečni razkolni prepiri v prvi polovici 15. veka. Rim zopet trpi. Še-le, ko so se polegli, jelo je milejše solnce sijati katoličanstvu in Rimu. Ko je nastal v sv. cerkvi mir, obračali so papeži precèj pozornosti na večno mesto. Evgen IV. (1431—1447) je dal popraviti razpale cerkve ter po očetovsko skrbel za Rim. Blaženi časi razprostró zopet svoje peruti ob Tiberinih bregovih; novo, sveže življenje jame cvesti. Tudi lepe umetnosti so praznovale veselo vstajanje. Nesmrtné zasluge v tem oziru si je pridobil jeden izmed največjih papežev

sploh, Nikolaj V. (1447—1455). Njemu lovor okoli bliščeče glave!

Tomaž Parentucelli je bil sin ubožnega zdravnika v Sarzani ob Sredozemskem morju, rojen l. 1397. Mladi dijak, a izredno nadarjen in vedno jekleno marljiv, pride v Florencijo, ki je povsod slovela po svojih učenjakih. Postane duhovnik, kmalu škof, kmalu kardinal in leta 1447. — že papež z imenom Nikolaj V. Morebiti ni bilo nikdar nobeno srce tako gorko za lepe umetnosti, kakor Nikolajevo. Bil je prešinjen z najčistejšim navdušenjem za vse, kar je lepo in plemenito. Bisticci, njegov vrli življenjepisec piše: „Ko je bil še Nikolaj v Florenciji preprost duhovnik, ni mu bilo nič tako vzvišeno in ljubo, kakor kras, ki odseva iz znanosti in umetnosti. Večkrat je resno dejal: Ako bom kdaj bogat, bom vse imetje potrošil za dve stvari, za knjige in poslopja.“ Enej Silvij pravi o njem: „On je več vseh lepih umetnostij; pozna vse modrijane, zgodovinarje, pesnike, bogoslovce.“ Poleg tega je bil pa pobožen, kakor tih puščavnik, darežljiv tako, da je prekosil Avgusta in Mecena. Vse ga je občudovalo z brezmejnimi občudovanjem. Neki nemški romar takratnega časa ga tako-le laskavo pohvali: „Nikolaus V. war ein gutter frydsamer man, von dem ih nye kein untugent hab horen sagen und hot sih in vil sachen wol demutticklich bewysen, wie weise, gelert und gewaltig er gewesen.“¹⁾

Tak mož stoji na pragu novega veka. Njegov vpliv na razvoj nove omike je velik, neprecenljiv. Prebrisane glave je izumil načrte, o kakoršnih pred njim še nikdo ni sanjal ni. O papeštvu ni imel še nikdo višjega pojma, kakor on. Po njegovem mnenju mora biti papež prvi vladar, prvi učenjak, prvi zaščitnik ved in umetnostij. S papeštvom se ne bi smela primerjati nobena še tako velika sila. Papeštvo naj se pa tudi na zunanje vsemu svetu tako kaže. Vidni njegov

¹⁾ T. j.: Nikolaj V. je bil dober, miroljuben mož, o katerem nisem nikoli slišal praviti nič slabega; v mnogih stvaréh je ponižno pokazal, kako moder, učen in mogočen je bil.

simbol naj bo mesto, v katerem stoji po Kristusovi volji skala sv. Petra, večni Rim, ta naj nadkriljuje po svojem blesku in bajnem svitu vse metropole; Rim mora biti v vsakem oziru prvo mesto. To pa ni bila samo domišljija Nikolajeva, zakaj velikani ne sanjarijo: to je bil v istini njegov načrt bodočega Rima, katerega je začel takoj uresničevati. Velmožu ne zadostujejo samo do zvezd kipeče misli, — dejanja njim morajo slediti. Nikolaj je tak mož svetovnega pomena. Za svoje načrte je zastavil vse, kar je znal, mogel, vedel in imel. Vse pa naj služi v proslavo sv. cerkve, neveste Kristusove, v kateri se Bog poveljuje. Češkemu poslaniku je, kakor poroča Palacký, 28. mal. travna l. 1447. Nikolaj sam dejal: „Iz najnižjega stanú k najvišji časti povzdignjen nimam na zemlji drugega smotra, druge želje, kakor čast in slavo božjo pomnoževati in blaginjo človeškega rodú pospeševati.“

Nikolaj je slavni oče današnjega toli lepega Rima. Po njegovih načrtih je nastal. Ko je zasel prestol sv. Petra, bil je Rim skoro še ves v podrtinah. Pesnik Leon Dati pozdravlja srečno izvolitev Nikolajevo, a zraven podaje kaj temen in tužen obris takratnega Rima:

Cernis enim vastas templorum mille ruinas
Exhaustasque domus spoliis desertaque passim
Atque in maceriem prostrata palatia, celsos
Informes late muros, olimque superbas
Turres, nunc humiles, male structamque undique
Romam!

Nikolaj je šel takoj pogumno na delo. Popravil je mestni zid, kar je bilo za varstvo pred vednimi sovražniki silno važno; obnovil ali novo postavil je 40 cerkev. Celo predmestje Leonino je zopet pozidal iz razvalin. A vrhunec njegovega hrepenenja je bil: postaviti sv. Petru dostojno cerkev, kateri ni jednake pod solncem, papežu pa spodobno palačo za stanovanje. Najboljši stavbar Alberti je bil poklican v Rim, da bi précej začel z zidanjem. Nad grobom sv. Petra je stala preprosta, toda nad vse častivredna bazilika, ki je videla še teči potoke mučeniške krvi. Ta staroslavni spomenik prvih krščanskih časov naj sedaj pade. Zidarji so zajokali, ko so dobili povelje, baziliko razdirati. A mora se zgoditi, — Nikolaj je tako rekel. Sic jubeo. Med podiranjem so trčili ob grobove mnogih sv. mučnikov, ki so bili že do cela pozabljeni. Nikolaj se razsolzi, ko se nagne v jamo, da bi lastnoročno dvignil sv. kosti. Na razvalinah stare bazilike pričnó zidati novo, ki naj bo čudež sveta. A kdo šele je videl ta čudež? Minulo je prej skora 200 let kakor je bil dovršen. Zraven cerkve sv. Petra so zidali novo papeževo palačo. Tisoč in tisoč rok je delalo neutrudno in z žulji od

zore do mraka. Nikolaj je sam v nemal delavce, ob sobotah pa kraljevo plačeval. Koliko so ta podjetja stala, je težko verjeti. Sam zidar Beltramo di Martino je dobil večkrat letnih 25 do 30 tisoč zlatov. Kje so pa še drugi? Take marljivosti svet še ni videl. Umetniki so hiteli od vseh vetrov v Rim. Papežu je bil najljubši duhoviti Bern. Rossellino iz Florencije. Ko je vse v potu obraza delalo in papeževe načrte vršilo, dogodi se — oh! — česar ni nikdo slutil: Nikolaj smrtno zboli. Vsa zdravila so neuspešna. Dela so šele komaj začeta, a sedaj bo treba vse zapustiti. Dné 24. sušca l. 1455. pokliče papež vse kardinale pred svojo postelj. S tresočim glasom jih prosi, naj molijo po smrti zanj. Zvečer istega dné že zatisne za vselej trudne oči, katere je celi dan v sveto razpelo upiral. „Tako je umrl papež Nikolaj, svetla luč in dika sv. cerkve in svojega stoletja.“ Kako nezizmerno škoda! V najboljši dôbi umrje mož, ki bi zaslužil pozno starost. Enej Silvio Piccolomini, poznejši papež Pij II., mu je zložil nagrobnico, ki krasi še danes njegovo krsto:

Nikolaj Peti Veliki! počiva tu v grobu tihotnem,
On, ki tebi, o Rim, zlati je vek podaril.
Kakor se solnce na nebu, se svetil je v svojih čednostih,
Ljub Bogu in ljudem, moder, pobožen, učen . . .

Umrlo je telo Nikolajevo, a dela njegova so ostala. Ponosni načrti se v njegovem duhu nadaljujejo.

Razven kiparjev in zidarjev je Nikolaj posebno čislal slikarje. Potreboval jih je za dražestno olepšavo cerkve sv. Petra in vatikanske palače.

Prvo mesto med njimi zavzema gotovo Fra Angelico da Fiesole. Bil je on mojster — od Boga poslan!

Da ga takoj spoznamo, čujmo o njem odlično hvalo, katero mu poje ostri sodnik I. Burkhart, rekoč: „V tem ljubeznivem, preprostem pa genijalnem mojstru je doseglo versko slikarstvo vrhunec med tem, kar je bila storila doslej, morda celo med tem, kar more v obče doseči. Njegove slike so med verskimi spomeniki v prvi vrsti.“

Santi Tosini, to je njegovo pravo ime, je bil rojen l. 1387. blizu Florencije. Že v prvi mladosti se je bavil s slikarstvom. Dvajsetletni mladenič stopi s svojim bratom v dominikanski samostan Fiesole, kjer dobi ime Fra Giovanni, brat Janez. Kdor je že videl divno mestece Fiesole, ni se mu mogel dovolj načuditi. Leži na prijaznem gričku, obdanem z zelenimi, sem ter tje zlatormenimi vrtovi in vinogradi; spodaj doli pa se razprostirajo čarobno lepe doline toskanske. Ta kraj je biser, kakoršnih ni mnogo

na zemlje. O njem veljajo Goethejeve znane besede:

Kennst du das Land, wo die Citronen blühen,
Im dunklen Laub die Goldorangen glühen? ...
Kennst du es wohl? Dahin, dahin
Möcht' ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn!

Naravna lepota je vplivala na rahločutečega dominikanca mogočno. Plemenita srca se sploh še bolj poblažijo v lepi prirodi. Toda mladi Giovanni ne ostane dolgo v Fiesoli. Politični boji preženejo celi samostan v Foligno. A ravno ta nesreča je bila povod menihovi svetovni slavi. Foligno je prijazno mesto sredi umbrijskih gor. Ravno takrat je tam živel mnogo nadarjenih umetnikov, ki so bili zasloveli že tudi prek meje svoje ožje domovine. Pozabiti se tudi ne sme, da je Foligno blizu Assisija. Pred 200 leti je obhodil one skrivnostno lepe kraje serafinski sveti Frančišek. Angelska pobožnost in druge čednosti v najlepšem sijaju so ga spremljale. Njegov duh je vel kakor pomladni vetrič po Umbriji. Sedaj pa pride tu sem i ljubeznivi Giovanni. Njegovo srcé vse plamti v božji ljubezni, tukaj se vname še bolj. Zraven pa spoznava umetnike prve vrste, hodi k njim v šolo, nje vpraša za svet ... Kdo torej ne bi uganil, kakšen slikar bo brat Janez! — Ko so pogubni boji ponehali, vrne se zopet v Fiesole. L. 1437. se preseli v novoustanovljeni samostan v Florenciji, kjer prevzame težavno nalogo poslikati novi samostan in zraven stoječo cerkev. Čudovito je dovršil prevzeto delo. Po samostanskih hodnikih je naslikal sv. križev pot, ki spada med najslavnejše slikarske umotvore. Vsi kritiki pravijo, da usmiljenja in ljubezni Izveličarjeve ni še nikdo upodobil lepše in ganljivejše, kakor tu Fra Giovanni. Njegovo „kronanje Marijino“ izraža v barvah brezmejno ljubezen do Matere Božje. Njegove Marijine slike so neprekosljive! Marijini obrazi so polni nadnaravne lepote. Nebeška miloba jih obliva; iz očij pa odseva neka neizrekljiva, Mariji lastna ljubezen do nas. Sovrstniki so rekli, da je brat Janez Marijo samo videl. Neki pesnik je to takrat občno mnenje izrazil kaj duhovito:

Ali šel je Fra Angelico v nebesa,
Da ogleda si Marije sveto lice,
Ali pa Marija prišla je na zemljo,
Da pokaže mu obraz devic Device.

V Florenciji ni bil nihče tako češčen kakor on. S sveto spoštljivostjo so zrlí nanj. Nikdo ga ni več zval po njegovem samostanskem imenu. Rekli so mu le: „Fra Angelico“, „angelski brat“; kmalu je bilo še to premalo, pridevali so: „beato Angelico“, „blaženi angelski brat.“

Evgen IV. ga pokliče v Rim. Tako pride i on, kakor vsi orjaki lepih umetnostij, slednjič le v Rim.

Nikolaj V. je Fra Angelica pred vsemi čislal. On je videl v njem, kakor nikdo ne tako, največjega umetnika svojega veka. Spoznal ga je bil v Florenciji. Ko je postal papež, tedaj ga je v Rimu tako rekoč obsipal s svojo milostjo. Naročil mu je velevažna dela. Med drugim je imel slikati papeževo zasebno sobo s slikami svetega Lavrencija in sv. Štefana. Angelico zyrši delo klasično. „Posvečevanje sv. Štefana“, „Štefan deli milodare med ubožce“, posebno pa „Štefan oznanjuje božjo besedo“ in „Lavrencij pred cesarjem Decijem“ so slike mojstersko dovršene. V njih je Fra Angelico dosegel vrhunec slave. Vidijo se še dandanes sveže ohranjene, samo, da je prejšnja zasebna soba sedaj izpremenjena v kapelico „S. Lorenzo“.

Fra Angelico je bil svet mož. To se vidi tudi v njegovih krasnih slikah. Vzore za nje je iskal le v nebesih. Slikal je le to, kar je z rajem v neposredni zvezi. „Kakor v duši svetega Frančiška A. doni iz njega vedno nebeški slavospev; iz cele narave sije mu le ljubezen večnega Stvarnika. Ona mu je voditeljica celo življenje. Kakor sv. Frančišek, izkuša se tudi on popolnoma odtegniti solzni dolini in vspenja se gori pred prestol božji.“ Njegove slike dihaajo vse tako kerubinsko pobožnost; pač izvrstno jih Pastor imenuje „molitev v barvah“. Vasari, imeniten životopisec, pripoveduje: „Fra Angelico je neprenehoma slikal, a nikdar drugega kakor svete podobe ... Rekel je večkrat: Kdor hoče Jezusa in Marijo slikati, mora vedno biti pri njiju.“ Nikdar ni v roke vzel čopiča, da ne bi se prej z molitvijo pripravil na delo. Kadar je Izveličarja slikal, prelival je vedno solze.

Svetniškemu življenju je sledila istotaka smrt, ki je 18. sušca l. 1445. odvédla njegovo dušo tje kaj, od koder je jemal vzore za svoja preslavna dela. Pokopali so ga v Rimu v cerkvi S. Maria sopra Minerva, katero je tudi on s slikami okrasil.

Dobro, neizrekljivo dobro je bilo, da je Fra Angelico, prvi med velikimi umetniki, bil takega duha. On je kazal s tem umetnostim zdravo, jedino pravo pot na podlagi krščanstva. Nebeška lepota, pravi idejali so samo tukaj. Videli bomo, da so res umetnosti na tej podlagi razrastle do visoke popolnosti.

VI. Sikst IV., Julij II., Leon X.

Kakor vzleti plemeniti orel v sinje višave, tako se je bil vspel Nikolaja V. orjaški duh za umetnostni napredek. Neizprosna smrt ga je prerano ugonobila. Njegovi nasledniki na svetem prestolu so bili za vede in umetnosti vneti kakor on, a pospeševati jih niso mogli. Zakaj-li

ne? L. 1453. je bil pal Carigrad pod turškim ognjenim mečem. Morebiti še ni nikdar nobena nesreča Evrope tako grozno prestrašila kakor ta silni udarec. Vse je trepetalo. Papež in vsi vladarji so se bali, da bodo kopita turških konj teptala vso omiko, tako mučno pridobljeno! Turki so že začeli graditi brodovje, s katerim so hoteli, kakor hudournik čez cvetoče polje, planiti naravnost na Rim, v srce zapadne omike. Pade on, pade Evropa — tako so si domnevali. Strah je bil nepopisen. Nikolaj V. je žrtvoval velikanske vsote za orožje in vojake zoper Turke. Še več je storil Pij II. (1458—64). Kot papež ni poznal drugega smotra, kakor premagati Turka in oreti Evropo. Zbral je z neverjetnim trdom veliko križarsko vojsko; njej na čelo se je postavil sam. Dne 18. rožnika l. 1464. se poslovil on kot vojskovodja s solzami od Rima. „Oj, z Bogom, večni Rim, živega me več ne boš videl.“ Res, prej, ko je zagledal teči turško kri, izdihnil je svojo junaško dušo v Anconi dne 14. vel. srp. l. 1464. — Pavel II. (l. 1464. do l. 1471.) je imel jednake načrte; ker pa ni nikjer našel pomoči, brez katere je morala biti vsaka vojska brezuspešna, obupal je in prepustil Evropo negotovi bodočnosti.

Velik je njegov naslednik Sikst IV. Začetkoma še ves navdušen za boj proti Turkom, zakletim sovražnikom krščanstva, je poslal nad nje kardinala Carafa z mnogobrojno vojsko in njim je odtrgal nekaj mest, s časom pa je odjenjal, ker ga ni podpiral noben vladar. Njegova skrb je bil odslej Rim. Tu si je pa za služil nevenljiv lovorjev venec.

Rojen je bil l. 1414. blizu Savone iz ubožne družine Della Rovere. Postal je frančiškan; imenovan profesorjem, zaslovel je po vsej Italiji. Pozneje so ga izvolili za generala njegovega reda. Vsestranska učenost in ganljiva pobožnost sta mu pomogli l. 1467. do kardinala; l. 1471. sta ga pa celó povzdignili na nepremagljiv prestol svetega Petra. V Sikstu je Nikolajev duh zopet oživel. V njem so dobile vede in lepe umetnosti najboljšega očeta, ki jih je skrbno ščitil in razkošno obdaroval. On je ustanovil najslavnejšo knjižnico na svetu, vatikansko, ter jo je obogatil za jako drag denar z važnimi rokopisi, katere je poiskal po vsem svetu. „Ustanova vatikanske knjižnice bi zadostovala, da odloči Sikstu IV. častno mesto v učenjaških krogih za vse veke.“ Okoli sebe je zbral najodličnejše učenjake in pesnike svojega časa, katere je moral obsipati z zlatom in srebrom. Še ljubši so mu bili umetniki. Zgodovinar Gregorovius, ki sicer papežem ni naklonjen, priznava sam, „da je v Sikstovih palačah umetnost najlepše cvetla v 15. veku.“ Koliko prelepih in vedno trajnih del v Rimu še dandanes njega spominja! Njegov

knjižničar, učeni humanist Platina, ga opeva, pa pravi med drugim:

Cerkev obilo, o Rim, bolnišnice, moste in trge,
Vse ti je Sikst podelil, zraven še nov vodovod;
V Tiberi tvojim mornarjem je luko skrben pripravil,
Holmov sedmero ti v bran s trdnim je zidom obdal.

Pod njegovo modro vlado je dobil Rim novodobno lice. Temne hiše srednjega veka so polagoma padale in se umikale svetlim palačam, katere se v Rimu še dandanes blišče tako veličastno. Rim je dobil pod Sikstom prvi med vsemi mesti kameniti tlak, kar se sicer zdi malenkostno, a je za olepšavo izredne veljave; London mu je v tem sledil v 16., Berolin šele v 17. stoletju.

Dve posebno ljubeznivi cerkvi, še vedno občudovani, sezidal je Sikst čisto iz nova. Prva je Sta Maria della Pace, katero je postavil v čast Marije Device v zahvalo, da se mu je posrečilo med laškimi knezi skleniti mir (odtod tudi njeno ime „della Pace“); pozneje, l. 1514., je to cerkev nesmrtni Rafael olepšal s slavnimi Sibilami, ki so delo neprecenljive vrednosti. Druga je Sta Maria del Popolo, narodna Marijina cerkev. Stoji pod cvetočim Monte Pincio, na mestu, kjer je bil po Svetonijevem poročilu Neronov grob. Stavil jo je Sikstov odlični mojster Baccio Pintelli, po načrtu, ki je postal od takrat vzor poznejšim čudapolnim stavbam: nad to cerkvijo se je namreč dvignila prva kupola.

Sikstovo slavno ime ima tudi kapela, katero pač vsakdo, ki le nekoliko pozna umetnost, imenuje s svetim spoštovanjem: Sikstinska kapela v Vatikanu. Znotraj jo je dal slikati najboljšim slikarjem, katere je privabil iz vseh krajev na svoj dvor. Med njimi se je posebno odlikoval Ghirlandajo; zraven njega sta slovela Pietro Vannucci, imenovan Perugino (l. 1446. do l. 1524), velik učitelj še večjega učenca, toli slavnega Rafaela, in Bern. Betti, zvan Pinturicchio (l. 1454.—1513.). Kakor pogumni borilci v areni, tako so tekmovali med seboj, želeč drug drugega prekositi. Dvanajst slik, umetniško dovršenih, je od njih še dosedaj v kapeli ohranjenih. Vzvišena je snov, katero jim je velel Sikst naslikati: zgodovina izveličanja človeškega rodú. Umetniki so izbrali tri osebe, ki so odrešenje posredovale, te so: Mozes, Jezus in sveti Peter. Važne dogodke iz njih življenja so mojstersko uprizorili. Prvo mesto si je pa priboril Ghirlandajo s sliko: Jezus pokliče Petra in Andreja; ž njo se je umetnik povspel med prve mojstre.

Papežev sijajni vzgled so jeli posnemati njegovi kardinali, ki so svoje imetje res plemenito obračali v podporo duhovitim umetnikom in učenjakom. Klasično izobraženi Estonteville je sezidal prelepo cerkev sv. Auguština, več

drugih pa je dal popraviti in okrasiti. Kardinal Riario, katerega stanovanje je blestelo v bajnem krasu kakor nobenega kralja ne tako, postavil je obširno cerkev „dvanajsternih apostolov“.

Toda več, kakor vsi takratni svetli knezi rimske cerkve, storil je Sikstov odlični nečak Julijan della Rovere, mož svetovne slave in za lepe umetnosti največjega pomena; pač vreden, da ga natančno spoznamo. — Rojen je bil dne 5. grudna l. 1443. v Albizzoli blizu Savone od jako ubožnih starišev. S pomočjo darežljivih dobrotnikov je v Perugiji dovršil modroslovne šole, in potem je vstopil v red sv. Frančiška, kjer si je um obogatil z visoko učenostjo, zraven pa srce oblažil s pobožnostjo. Ko je njegov stric postal papež Sikst IV., bil je Julijan, doslej skromen menih, takoj imenovan kardinalom. Dohodki njegove službe so bili veliki, a vse je porabil, v čast mu bodi to rečeno, v vzvišene namene. Cerkev „sv. Petra v verigah“ (in Vincoli) je njegovo delo; lopo pri cerkvi sv. Neže dal je z ogromnimi stroški olepšati. V rimski okolici so skoraj vsa imenitnejša poslopja, cerkve in palače iz one dôle od njega. Pobožne učene knjige in lepe umetnosti so bile njegovo jedino veselje. Na nje tudi pozneje ni pozabil, ko je bil dne 31. vinotoka leta 1503. izvoljen papežem, ter si je pridejal ime Julij II. Nasprotno. Ob času njegove vlade so sicer besneli po Italiji kruti viharji; krvavim bojem ni bilo nî konca nî kraja. Julij II. sam je dostikrat prijel svetli meč ter hitel na čelu svojih čet v ognjeno bitko. Vse je srečno dovršil; sleherni sovražnik se mu je pokoril. Država rimskih papežev ni bila nikdar tako krepka kakor pod jeklenim Julijem II.; on je, reči se smé, med vsemi papeži najboljši vojskovodja in najbolj prebrisani državnik. Kdo bi si mislil, da je tudi največji, za umetnosti navdušeni Mecenat? In vendar! Neverjetno je, kako je bil Julij vnet za vedo in umetnost, koliko je zanje razkošno daroval! Istodôbni pisatelji so mu pridejali častni priimek: „Magnorum semper molium cupidus — vedno hrepeneč po velikih stavbah“. Živel je v jasnih dnevih, v katerih so preizborni umetniki cvetli kakor rožice. Ni veka, ki bi bil jednak temu. Zlata dôlea lepih umetnostij se

prične in dospe kmalu na nenaden vrhunec. Brhki čopič še ni nikdar lepše slikal kakor takrat. Sredi čudotvornega kroga odličnih umetnikov pa kraljuje, kakor oblastna matica v plodnem roju, Julij II.; on jih štiti in osrečuje s časnim blagostanom. Kdor koli tu a i tam po svoji zmožnosti zaslovi, pokliče ga veliki papež takoj v Rim na svoj dvor. Malo mu je mari, koliko bo za to potrosil, dobro vedoč, da izvrstnega umetnika ne preplačajo niti zlate gore. Vasari, zanesljiv življenjepisec, pripoveduje med drugim: Ko je bil Julij II. l. 1503. v Florenciji, videl je tudi Michelangela, katerega slava je že donela po vsej Italiji; pošlje mu po svojem tajniku takoj veledušen dar — 300 cekinov, da bi ga privabil k sebi. Pozneje je naročil Julij pri njem svoj grobni spomenik. Umetnik zvrši kmalu načrt, ki je papeža kar očaral. „Koliko bo pa to stalo?“ vpraša Julij. „Sto tisoč skudov“ (= 250.000 gld.); odvrne Michelangelo. „Sien ducento millia — naj bo dvesto tisoč!“ (= pol milijona), dé sv. oče ponosno. Koliko milijonov je Julij sploh izdal za umetnosti, ni mōči preračuniti. Pritrgal je samemu sebi, živel je v blestečem Vatikanu ravno tako skromno in preprosto, kakor nekda v bornem samostanu, — samo da bi le umetnike podpiral. Drugi vladarji in bogataši trosijo neštete vsote za dragocene slavnosti, šumeče plese in druge minljive stvari, Julij II. je svoje imetje polagal na oltar lepih umetnostij, ki večno trajajo.

Pred vsemi je zbral krog sebe nedosežno trojico: Bramante - Rafael - Michelangelo. Videli bomo še pozneje pri posameznih, koliko je Julij zanje storil, kaj jim je naročeval, kako jih je navduševal in vodil. L. 1507. je položil temeljni kamen sedanji cerkvi sv. Petra, pri kateri so od takrat nad sto let tekmovali najboljši duhovi. S tem je Julij II. ponudil veleumom priliko pokazati, koliko v umetnosti sploh premorejo. Še bolj kakor pri sv. Petru, je Julijevo ime na veke povečano v Vatikanu; kar ima ona prva palača na svetu najlepšega, to je zvršeno po Julijevem naročilu in v njegovem duhu. Koliko bi bil on še deloval in izumil, da ga ni neizprosna smrt tako zgodaj, že 21. svečana l. 1513. nemilo pokosila! (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Poslednji čas so nam ponudili založniki nekaj manjših izdelkov.

Zlate jagode. Zbirka basnij za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. Nabral Anton Kosi,

učitelj. V Ljubljani. Izdala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1894. 8". Str. 144. Cena 60 kr. — Ker ne nahajamo v tej zbirki izvirnih izdelkov, razven maloštevilnih nabiralčevih, ni nam treba ocenjati je obširno. Vse so v nevezani besedi; prav mnogo je Slomšekovih, veliko jih je

povzetih iz „Vrtca“. „Predgovor“ razlaga ob kratkem pomen in namen basni in njeno zgodovino. Šolskim knjižnicam so prav primerne; ker jih je nabranih lepo število, rabita jih lahko katehet in učitelj prav koristno. Zato radi opozarjamo na ta književni šopek. F. Sv.

Šaljivi Jaka ali zbirka najboljših kratkočasnic za slovensko mladino. Nabral in priredil Anton Kosi, učitelj. II. zvezek. V Ljubljani, 1894. Izdal in založil Janez Giontini. 8°. Str. 72. Cena 24 kr. (Barvana slika je za naslov na platnicah). — Naslov bi poročevalec popravil in rekel rajši: „Zbirka kratkočasnic itd.“ zakaj „najboljših“ naznanja mnogo, in kdo si je v svesti, da je izbral res najboljše stvari. Kdor čita posamezne šaljivice, nahaja tudi manj dobre. Zlasti one so semtertje manjše vrednosti, ki se opirajo na dovtype. V dovtipih se šaljivemu Jaku včasih malo sponese: ni čuda, saj so dobri dovtipi redki kakor zlati denar. Vendar se nam zdi zbirka dobro in pošteno berilo. Želeli bi le, da bi se o častitljivih osebah (n. pr. stariših, na strani osmi: „Slama v glavi“) in stvareh ne priobčevali dovtipi. F. Sv.

Venček pravljic in pripovedek. Slovenski mladini spisal Jos. Freuensfeld. Drugi natis. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Janez Gion-

tini. 8°. Strani 88. (Z barvano sliko.) Cena 20 kr. — Ta „Venček“ smo v prvem natisku že ocenili v lanskem letniku str. 95. Dobro znamenje, da se je oskrbel tako hitro II. natisek (ne natis)!

V delu je rešitev. Poučna povest. Hrvaški spisal Davorin Trstenjak. Prosto poslovenil Božidar Flegerič. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Janez Giontini. 8°. Str. 128. Cena 30 kr. (Z barvano sliko.) V nekem selu v Pokolpju sta dobila župnik in učitelj jako zanemarjeno ljudstvo. Složno, potrpežljivo in neutrudljivo sta se oba prizadevala tako dolgo, dokler nista ljudij poboljšala in s tem tudi osrečila. To jedro je v obliki povesti, ki ima lepo нравno podlago, še lepši namen in tudi lepo obliko. Da je pripovedovanje krepko in se slika tu pa tam morda preživo, da se kaka stvar manj vjema z istinitim življenjem, to lahko umevamo, ozirajoč se na namen knjige, da je za preprosto ljudstvo. Slovenski prevod je v obče lep; na nekaterih mestih sili vendar preveč izvirnik na dan, in je zato kak stavek skoro neumeven. Tudi je tiskovna poprava včasih premalo natančna. Vendar nam je knjiga nenavadno ugajala, bodisi zaradi vsebine, bodisi zaradi zares narodne govorice, ki nam tako živo kaže značaj hrvaškega naroda. F. Sv.

Razne stvari.

Kongres krščanskih starinoslovcev v Spletu - Solinu.

(Priobčil Fr. S. Lekše.)

Minulega meseca je umrl v Castalgandolfu v Rimu v 73. letu svoje dōbe začetnik in največji svetovni učenjak krščanskega starinoslovja: Gian Battista de Rossi. Okoli njega se je zbralo obilo učencev in učenjakov, kateri so pridno delali v njegovem duhu na starinskem, še zelo malo obdelanem polju po raznih mestih in krajih. Tu se je kopalo in razkopavalo, iskalo in proučevalo tako, da je z leti narastlo veliko gradiva. Obto so pa starinoslovci davno že želeli, da se kje sestanejo ter izmenivši misli povedó svoja mnenja in se pogovoré, kako bi najuspešneje na tem polju dalje delali vsak v svoji stroki. Treba pa je bilo zato izbrati deželo in mesto, katero je bogato na svojih izkopaninah. Poleg Rima pa menda ni v starinah bogatejšega mesta, kakor je stara nadškofovska stolica Salona, današnje Solin, ki leži v svojih ruševinah ne daleč od Spleta, največjega mesta naše južne pokrajine. In tako je Splet-Solin, in ž njima hrvaški narod, doletela velika čast v Evropi, da so se tu glasú evropskega učenjaki zbrali in zborovali od 20. do 23. vel. srpana t. l.: prvi zbor ali mednarodni kongres krščanskih arheologov.

Že leta 1892. se je zbralo na solinskih razvalinah nekoliko krščanskih starinoslovcev. Ti so sklenili sklicati prihodnjega leta omenjeni shod. In da bi bilo vse pripravljeno in, kakor je treba, urejeno, izbrali so odbor šesterih móž, kateri so znani po svojih delih v krščanskem starinoslovju. Omenimo jih: Msgr. Fran Bulić, Ad. Hytrek, dr. Z. Jelić, dr. W. A. Neumann, dr. H. Swoboda in dr. A. de Waal. Ti so vse pripravili, ne ozirajoč se na gmotne troške ali težave. Toda preprečila je kolera kongres, kateri bi bil imel zborovati meseca kimovca minulega leta. Zato se pa ni vse odložilo, ampak preložilo na letos, in lahko rečemo, kolikor poznejši toliko krasnejši je bil shod, kateri bo ostal gotovo neizbrisljiv v spominu vsem, kateri smo se ga udeležili. In da bi po želji velebratnega gospoda urednika nekaj zvedeli čitalci „Dom in Svet“-a o njem, podam kratek opis samega zbora: Splet, Solin itd. opisal bom drugikrat z drugimi mesti.

Dné 19. vel. srpana popoldne je prišlo na ladiji mnogo shodnikov; odbor jih je pozdravil in lepo, prav srčno sprejel. Zvečer nato je bila v spletskem gimnaziju pripravljala seja. Msgr. Fran Bulić, kateri je za spletsko-solinske spomenike to, kar je de Rossi za rimske katakombe, pozdravi vse člane v latinskem jeziku ter poprosi, da si izberejo predsedništvo za shod. Jednoglasno izberejo te-le

učenjake: Msgr. dr. de Waal-a za predsednika, Msgr. Bulića za prvega podpredsednika, dr. N. Müllerja pa za drugega; dr. A. Neumanna, dr. Maruchija, dr. L. Jelića za tajnike. Izdalo je nato predsedništvo program, po katerem je imel shod zborovati. Govoril je lahko vsak v svojem materinem jeziku, vendar pa se je govorilo in razpravljalo največ v latinskem, laškem, nemškem in hrvaškem jeziku, najsi je bilo tu raznih narodnostij in deželá učenjakov in udeležnikov. Samo neke omenim. Iz Italije msgr. dr. de Waal (Nemec), Or. Marucchi baron Kanzler, vitez Franchi, dr. Lofari (Lahi), dr. Wilpert (Poljak). Iz Rusije sta bila petrograjska profesorja dr. Pol. Syrkov in Konst. Smirnov. Z Nemškega dr. Schulze, dr. N. Müller, dr. Gradmann, dr. Bosse, dr. Exner; ostali so bili iz našega cesarstva, iz Bosne, iz Ogerske, iz Srema, Hrvaške, katera je bila zeló slabo zastopana, Češke, Štajerske, Kranjske, z Dunaja, največ pa iz Dalmacije.

Dné 20. velikega srpana t. l. smo se vsi peljali v Solin z vlakom razven nadškofa Rajčević-a in Carev-a in škofa Nakić a, ki so se tje pripeljali z vozom. Ogledavši si starine solinske pod izvrstnim vodstvom Bulićevim, bili smo pri maši v stari baziliki na prostoru, ki se mu reče „confessio martyrum“ pod vedrim nebom. Lep je bil ta prizor! Nato je odprl škof Fil. Nakić, kot častni predsednik, kongres, zaradi česar ga zahvali msgr. Fr. Bulić v krasnem latinskem govoru ter vse zbrane lepo pozdravi. Vrnivše se v Splet pozdravljali so shodnike razni odposlanci: na to pa se je razdelilo njihovo delovanje v pet odsekov ali sekcij. Razpravljalo se je v I. odseku: „o starih spomenikih in napisih“, v II. odseku „o arheološkem pouku v srednjih šolah“; v III. odseku „o osnovanju muzejev in njihovem urejenju“; v IV. odseku „o patrologiji ali o cerkvenih očakih in pisateljih sešeb gledé na arheologijo“; v V. odseku „o srednjeveških spomenikih Dalmacije sploh in posebno o hrvaških.“ Kakor je iz tega razvidno, bilo je delo jako mnogovrstno in težko, pa tudi zanimivo in poučno. Samo da spomenim nekaj malo iz mnogovrstnih in mnogoštevilnih razprav. Msgr. dr. de Waal je govoril o ilirskih spomenikih, kateri so v Rimu, spominjujoč se našega sv. Cirila in sv. Kvirina, mučenega v Sisku. Opat Il. Okrugić nam je povedal v kratko o starinah sremskih, izrecno v današnji Mitrovici. Baron Molinary, zastopnik bosenske vlade, je čital razpravo o najnovejših izkopaninah in starinah v Bosni, sešeb v Zenici. Dr. L. Jelić je kritično opisal in razložil spomenike hrvaške po Dalmaciji. Omenivši med drugim, da je bil tu najbrž ali gotovo najprej grški obred in šele potem latinski v cerkvi, pravi, da so hrvaški stari spomeniki za Hrvate prva dôba krščanskega hrvaškega starinoslovja. Dr. Wilpert je govoril o novejši dôbi spomenikih v Rimu in starih napisih v Ogleju. Or. Marucchi o stari baziliki in dveh napisih škofa

Abercija, spominjajoč se posebno zaslug tedaj bolnega, a zdaj že rajnega starinoslovca de Rossi-ja. Dr. Czobor je vabil shodnike na tisočnico in na razstavo l. 1896., kjer bo Ogerska razstavila svoje starine. Dr. H. Swoboda je govoril o starem zastoru (tetravelum) iz V. stoletja, katerega je imel s seboj in ga razlagal poslušalcem; dr. Neumann pa je poročal o starem „evangelistarju“ spletskega kapitelja. Dr. Bosse je razlagal na mnogih slikah fotometrično metodo, katera se bode bolje dala upotrebiti za snimke starinoslovske ko fotografija. Zeló temeljito sta učenjaka msgr. Fr. Bulić in njegov sorodnik dr. L. Jelić, razpravljala o spomenikih iz okolice Spleta-Solina iz rimske dôbe in iz dôbe hrvaških kraljev. V tem hrvaškem odseku se je prav živo razpravljalo izrecno o ploči (pluteju), katera je v krstilnici cerkve sv. Janeza v Spletu. — Pri zadnji seji so se izrekle tudi te-le resolucije in želje:

1. Naj se po vzgledu drugih držav zberó vsi najvažnejši napisi krščanski naše monarhije s slikami, t. z. „Corpus inscriptionum“.
2. Naj se ustanovijo stolice za krščansko starinoslovje v bogoslovjih. Zato pa je treba zbirke in risanja, najboljšega pomočka starinoslovju.
3. Naj se ustanovijo muzeji, posebno naj vlada sezida muzej za starine solinske v Spletu, in naj se tu, kakor v Zadru, nastavijo ravnatelji muzeja.
4. Naj se posebno uči patrologija v bogoslovskih zavodih kot predmet z ozirom na starinoslovje.
5. Naj se zaprosi jugoslovanska akademija v Zagrebu, da bi izdala zbornik napisov po Dalmaciji, Hrvaški, skratka: po zemlji balkanski.

Vse te resolucije so se sprejele jednoglasno in se je sklenilo, da se prihodnji shod skliče l. 1897. v Raveni. Predsednik izreče zahvalo za trud, požrtvovalnost in za gostoljubnost na tem shodu in zaključí kongres, podpredsednik pa mu izreče zahvalo za izvrstno vodstvo, na kar še nekoliko besed izpregovori škof Nakić ter vsem podeli blagoslov.

Razven v Solinu smo bili še v Trogiru in v kaštelu Lukuču. Tu in tam se je pokazala slovanska gostoljubnost. Zanimivi so ti kraji, slavna in imenitna mesta zaradi starin in cerkvá, o katerih poročim v svojih spominih s potovanja v drugem letu.

Naše slike.

Na str. 648. in 649. vidijo naši čitatelji dva načrta pokojnega Janeza Šubica, katera je napravil za slikanje kaiserslauternskega muzeja. V Kaiserslauternu je slikal l. 1884.—1886. Pomen naših podob je dokaj jasen, zato ga ni treba razkladati.

50letnica našega pesnika Simona Gregorčiča. Dné 15. vinotoka je praznoval naš pesnik 50. rojstveni dan. Dal mu Bog življenja jesen bogato za slovensko domovino!

Narodno blago s Pohorja.

(Nabral Lipe Vrhovski.)

A. Pesmi.

III. Marija in morska deklica.

„Pojte, pojte, vi dekliči
'No veseli bódite!“
„Káko bomo pa mi peli,
Ki smo sila žalostni,

Ko so nam pa mati umrli
Na otročji postelji,
Druz'ga niso zapustili,
Kot 'no dete majhen!“

Dete se pač milo joče
Celo noč in božji den. — —
Oče so se pa ožen'li
Z neko drugo — mačeho.

Mačeha zdaj dete ziblje
Celo noč in božji den;
Zraven mu tud' lepo poje
Od Marije Dévice:
„Češčena si Marija,
Milosti si polna.“

Mačeho zdaj jeza prime,
Vzela je to zibelko;
Vrže jo na sinje morje;
„Pozobajte jo te ribice!“

Iz zibélke mi je bila
Lepa barka pisana,
Iz detéte mi je bila
Lepa morska deklica.

Ona se po morju vozi
V le-ti barki pisani,
Ino si tak' lepo poje
Od Marije dévice:
„Češčena si Marija,
Milosti si polna.“

Stojaj, stojaj, lepa cerkev,
Lepa cerkev zidana!
Zravno mi pa stojaj lipa,
Lipa lipa zélena!

Priletela je drobna ptička
V le-to lipo zéleno,
In mi je lepó zapela
Od Marije Dévice:
„Češčena si Marija,
Milosti si polna.“

Marija 'z cerkve na prag stopila,
In poslušala ptičico:
„Alj si pesem ti 'zmislila,
Alj si jo le slišala?“

„Jaz je nisem si 'zmislila,
Jaz sem jo le slišala;
Pela jo je deklica,
Ki po morju vozi se.“

„Še le leti ti po zraku,
Jaz jo bom pa k nogam šla!“
Marija je pa prej tam bila
Kot ta drobna ptičica.

Marija jo je zdaj vprašála,
Toto morsko deklico:
„Alj si pesem ti 'zmislila,
Alj si jo le slišala?“

„Jaz jo nisem si 'zmislila,
Jaz sem jo le slišala;
Pela jo je mačeha,
Ki je mene zibala.“

„Zdaj le pojdi koj z menoj
V sveto nebo in sveti raj!
Tam boš jo ti zdaj pela
Vsim nebeškim angelcem.“

IV. Liliija in vrtnica.

Leži, leži lepo polje,
Lepo polje široko!

Po polju leži cesta,
Lepa cesta vglajena.

Tam po cesti me peljajo
Vsi ti mladi furmani.“

Najbolj ti prednji, naj ti gorši
Je moj ljub' cartani.

K 'ni oštariji so pripeljali,
Tam so notri stopili.

„Le krmite 'no štrigajte
Moj'ga konj'ča bistrega!

Sem gredé po poti zvedel:
Moja ljuba boléna je;

Je boléna, spovédena;
K smerti je pripravljena.“

On je hitro k njej pritekel,
Ali ljuba je že mervta b'la.

Gor na mizo je naštel
Še sto belih tolarjev:

„Zato molite 'no mašujte
Še za naji oba dva!“

Pri tej priči je na tla padel,
Pri tej priči je mervtev bil.

Njegovo truplo so pokopali
Na solnčnem kraju turna dol;

Njeno truplo so pokopali
Na licnem ¹⁾ kraji turna dol.

'Z njegovega je groba raslo,
Lepa, rdeča vrtnica.

Z njenčnega je groba zrasla
Lepa, bela lilija.

Na vrh turna sta vkup prirasli
'No sta se lepo spletali,

Gor v sveto nebo in sveti raj,
Kter'ga nam Bog vsim skupaj daj!

¹⁾ Senčnem.

Pesem o vinski trti.

So ptički skup zbrani,
V planinco leté,
Tam dol' na Dolenjskem
Je zdravje mojé.
Le vzbud' se in vstani, ti mrzli Gorenc,
Boš videl, kaj dela Dolenc!
Oseka, oklesti, pripravlja že kol,
U butaro zveže, da vse bo zravnal;
Naloži, da ž'vinca prav težko peljá,
U njem se pa srce igra.

Je hramček odprt in pripravljen je mož,
Veselo gre k trti, nabrusil je nož;
Se k trti poniža in pravi: „Svet' križ,
Da mi spet v jesén obrodiš!“
Saj ima korajžo, zauka na glas,
Gre pit ga u kajžo, če zunaj je mraz.
Pomisli, kako bi šparóne šibil,
Da bi ga na jesen spet pil.

Le dela pozimska pustimo na stran,
Pa v roko motiko, veseli je dan!
Že solnce nam sije in rož'ce cvetó,
In spet nam ogreva zemljó.
Korajžno globoko okol' trte kopá,
Veselo družin'co prot' bregu peljá:
Le višej, le višej, da bomo pri hram',
Veselo zapel' bomo tam.

Je trto poročil, dal kolček za par,
Je zdihnil prot' nebu: Zdaj Bog te obvar',
Bog var' in Marija nesreče čez té,
Naj burja prežene meglé!“
Glej trta pa vinska že komaj drží,
Dol k tlom se pritiska, mu grozde rodí.
Če d'narca mu manjka, že ima spet trošt,
Da dal bo prijatelj na mošt.

So brajde res polne po gorah okolj,
Le pusti, naj ajda zori še na polj'!
„Le v goro, le v goro!“ veseli je glas,
Zagornik pozdravlja že nas.
Tam preša privija, se smeje, ha ha,
Spet drug pa iz buče mu piti podá:
„Sem letos od lani velik' več nabral,
Le prid' sem, da pit' ti bom dal!“

Kdor vince rad pije, naj prosi Boga,
De pravo mu pamet in zdravje tud' dá,
Nikar se ne kregaj, ne žali ljudí,
Poglej, kako men' se godí:
U žalostnem kraju prebivam jest zdej
U kletu prestrašnem, ker solnčeca nej,
In mило zdiham, ker vinca želim,
Se žalostne pesmi učim.